Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 265 (9947) | 1975 чылдың ноябрь 12, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ГФР-НИҢ ФЕДЕРАЛДЫГ ПРЕЗИДЕНТИЗИ В. ШЕЕЛЬДИҢ МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаанызы-биле Германияның Федеративтиг Республиказының Федералдыг Президентизи Вальтер Шеель кадайы-биле кады ноябрь 10-да Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып келген.

ГФР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарызы-биле шиметтинген аэродромга ГФР-ниң Президентизин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери уткааннар.

Аэродромга ГФР-ниң Президентизинге найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери байыр чедирген-нер.

Хүндүлүг аалчы-биле кады даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер, албанның өске-даа кижилери Москвада чедип келген.

Ужудуушкун шөлүнге Чепсектиг Күштерниң үш хевирлериниң — чадаг шериглерниң, ужудукчуларның, далайжыларның хүндүлел таңнывылын чыскаапкан. ГФР-ниң Президентизинге хүндүлел таңнывылының начальниги рапорт берген. Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Н. В. Подгорный болгаш В. Шеель хүндүлел таңнывылының чыскаалын эрген.

Ужуражылышкынның байырлалдыг ёзулалы хүндүлел таңнывылының эрткени-биле доозулган.

Аэродромдан мотоциклчилерниң хүндүлелдиг үдел-гези-биле Н. В. Подгорный болгаш В. Шеель, А. А. Громыко болгаш Г.-Д. Геншер автомашиналарга аалчыларның Кремльде турар черинче чорупканнар. Оларның эрткени, найысылалдың кудумчуларын болгаш шөлдерин ийи чурттуң туктары-биле, тайбынның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга ССРЭ биле ГФР-ниң аразында кады ажылдажылганы хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга алдар болдурган кыйгырыглар-биле шимээн турган.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң

Министрлер Чөвүлелинде

КЫШКЫ-ДАА ҮЕДЕ ХӨЙ СҮТ ДЭЭШ

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының сүт садарының күрүне планының күүселдезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Октябрьның бирде байдал-биле алырга, сүт бүдүрүлгези эрткен чылдың ол үезинден 8,4 хуу кызырылган дээрзин хүлээп алган доктаалында айыткан. Сүт садарының чыл планы он айлар дургузунда чүгле 83,1 хуу күүсеттинген. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 4386 тоннаны садары арткан. Сүттү бүдүреринге болгаш садарынга Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Кызыл болгаш Эрзин районнар озалдап турар.

Сүткүр малдың хөгжүлдезинде четпестер Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, Көдээ ажыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садып алырының талазы-биле күрүне инспекциязының, районнарның көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң сүткүр малды өстүреринче кичээнгейни кошкатканының уржуунда болган, олар фермаларда малды чемгереринде болгаш суггарарында үзүктелиишкиннер-биле аштежип орар, зоотехниктиг ажылдар сандараан, сүттү бүдүрерин белеткээрин көвүдедири дээш саанчыларга, кадарчыларга болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчыларынга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени сула ажыглап турар дээрзин доктаалда айыткан.

Чамдык ажыл-агыйларда сүттү кииреринин болгаш чарыгдаарының хыналдазы болгаш учёду тургустунмаан, ажыл-агыйның иштинге хөй сүт чарыгдаттынып турар. Чөөн-Хемчик, Таңды болгаш Кызыл районнарның элээн ажыл-агыйларында сүттүң барааннызы 80-82 хуудан ашпайн турар.

Чондан саржаг садып алыры районнарның хөй кезиинде чедир организастаттынмаан. Сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде сүттүң дензизин, үскүрүн болгаш өске-даа шынарларын тодарадырын шын эвес кылып турарының чижектери бар.

Чамдык ажыл-агыйларда төрүүр малче кичээнгейни кошкатканындан база хөй сүт чедир алдынмаан. Республикада саар инектерниң саны 3,3 хуу кызырылган. Ылангыя Бии-Хем, Таңды, Өвүр, Эрзин болгаш Кызыл районнарда улуг кызырылган. Эрткен үш кварталда колхозтар болгаш совхозтар төрүүр чүс инекке онаажтыр чүгле 49 бызаа, а Чөөн-Хемчик — 37, Кызыл — 48, Бии-Хемниң «Халын», Таңдының «Коммунизмниң хереля» колхозтар — 37-38 бызааларны доруктуруп алган.

Малды кыштаглаашкынче организас чок шилчиткенинден сүт сааддазы кудулаан. Элээн хөй ажыл-агыйларда кажаалар ам-даа белеткеттинмээн, мал чеми кылыр цехтерниң ажылы эде тургустунмаан.

Сүттүң шынары ам-даа кудуу болуп артпышаан. Шынары багай дээш эрткен тос айларда республиканың колхоз, совхозтарынга 285 тонна сүттү дедир эгиткен, 1090 тонна сүттү сорт чок кылдыр хүлээп алган. Ынчангаш ажыл-агыйлар 110 муң рубльди чедир албаланнар. Оон-биле чергелештир фермаларның санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле практиктиг хемчеглер алдынмайн турар.

Сүткүр мал ажылының хөгжүлдезиниң темпизин хандырарын, сүттү бүдүрерин, ону садарын көвүдедириниң талазы-биле бар аргаларны, курлавырларны долу ажыглаарын СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, республиканың болгаш районнарның көдээ ажыл-агый органнары чедип албаан. Чамдык фермаларның ажылынга, колхозтар болгаш совхозтарның тускай эртемниглеринге оларның негелдези ам-даа кошкак.

Чоокку хүннерде саар мал коданнарын тургузу азыраар байдалче шилчидерин, малды четчир чем болгаш суг-биле хандырарын, кормоцехтерниң болгаш мал чеми белеткээр техниканың үзүктел чок ажылдаарын чедип алырын, ноябрь-декабрь айларда ажыл-агый, сүт-бараан фермазы бүрүзү хүннүң-не чеже хире сүттү бүдүрүп, күрүнеге саткан турарын дыңналып, оон күүселдези дээш шыңгыы контрольду тургузуп, сүттү ажыл-агыйның иштинге чарыгдаарын кызырып, сүттүң бараанныг бүдүрүлгезин 90 хуудан кудулатпазын хандырарын, фермаларның санитарлыг байдалын экижидерин, бүдүрген сүттүң шынарын тодарадыр лабораторияларның ажылын чурумчударын, бүдүрген продукцияның шынарын экижиткени болгаш планныг онаалдаларын ажыр күүсеткени дээш саанчыларга, кормоцехтер ажылдакчыларынга, инек кадарчыларынга немелде төлевирни ажылдап кылырын Көдээ ажыл-агый министерствозунга, СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, колхоз, совхозтарның удуртукчуларынга СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

Районнарның ноябрь-декабрь айларда садар сүдүнүң графигин бадылаан.

Төрүүр малдың баш санын өстүрер, бызаа камгалап алырын көвүдедир, малдың продуктулуг чорууун экижидер сорулга-биле 1975 чылдың ноябрь-декабрь айларда болгаш 1976 чылдың бирги кварталында төрүүр малды эдержилгеге кииреринин база тарып боозадырының талазы-биле онаалдалар тургустунган.

Чурттакчы чондан саржаг садып алырын Кызылдың сүт заводу (директору эш Чернова), Көдээ ажыл-агый продуктуларының садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязы (кол күрүнспектор эш Сухачев), районнарның болгаш көдээ Советтерниң күүсекчи комитеттери, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелдери организастаар хүлээлгелиг.

Саанчыларның, инек кадарчыларының, кормоцехтер ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты организастаарын экижидер хемчеглерни ажылдап кылырын Көдээ ажыл-агый министерствозунга, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкомунга, СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, оон көдээ ажыл-агый эргелелдеринге, партия эге организацияларынга, колхоз, совхозтарның удуртукчуларынга сүмелээн. Чарыштың түңнелин фермаларга беш хонгаш, ажыл-агыйларга — он, а районнарга бир ай болгаш түңнээр. Инектиң баш санын өстүрер, бызааларны менди камгалап алыр, сүттү бүдүрерин, садарын көвүдедир, 1975 чылдың дөрткү, 1976 чылдың бирги кварталдарында сүттүң шынарын экижидер талазы-биле социалистиг чарышка тиилекчи болганнарны шаңнаары-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Тыва АССР-ге 15 шаңналды тургускан. Мурнакчы сүт-бараан фермаларынга, бригадаларга 600-тен 1000 рубль чедир тус-тузунда шаңналдыр. Мурнакчыларга 80 рубль чедир өртектиг 50 белекти тыпсыр. Ол ышкаш сүт-бараан фермаларының мурнакчыларынга 10 «Москвичини», 35 мотоциклди садар.

Республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының 1975 чылда социалистиг чарыжының негелделерин ёзугаар доктааттынган шаңналдардан саанчыларга, инек кадарчыларынга, кормоцехтер ажылдакчыларынга 10 «Москвичини», 8 мотоциклди, халас 20 путевканы аңгылап садары көргүнген.

Шахтёрларның беш чылы

Ортаа Уралда эң-не улуг «Магнетитовая» дээр шахтаның коллективи тоску беш чылдың даалгазының санынга кирип турар демир рудазының сөөлгү тонназын ноябрь он бирде казып үндүрген. Дагжылар оон-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизинге алдар кылдыр алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. Бо беш чылдың эгезинден тура ында чер адаазының үүргайларындан 750 муң тонна ажыг демир рудазын пландан ажыр казып үндүрген. Эң ылангыя казыкчыларның С. Зыковка, В. Латыповка, А. Аминовка удурткан бригадалары, үттекчилерниң Кутуевке, Г. Матушкинге баштаткан бригадалары съезд мурнунуң шалыпчы ээлчээнде онза чедиишкинниг ажылдап турар.

Руда казарының бедик бүдүрүкчүлүг агрегаттарын алгаш, оларны дыка дүрген өөренип алганының түңнелинде Уралдың шахтерлары мындыг улуг чедиишкинниг боор турар. Ботботтарының аразында чаржып турар коллективтерниң ол чаа техниканы өөренип алырда дуржулга солчуушкуну база дыка дузалыг болган. «Магнетитовая» шахтаның дагжылары шуптузу ажылдың мурнакчы арга-мергежилдерин ажыглаарының дугайында ол шахтаның партия организациязы үргүлчү сагыш салып турар. Оон уламындан бригадаларның бирээзи мурнай берген болза, оон ажылдап турар чери дораан-на онза хевириниң «өөредилге чери» апаар, оон дуржулгазы — өскелерге өөредиг болу бээр.

Демир рудазының казыкчылары партия съездизинге алдар болдурган шалыпчы ээлчээн үргүлчүлевишаан. Бо чылдың төнчүзүнге чедир дыка хөй муң бедик шынарлыг чиг-эътти каскаш, Нижний Тагилдиң домна-суугуларынче чорудар деп турар.

В. СТАРИКОВ,
(СЭТА-ның корр.).

НИЖНИЙ ТАГИЛ,
Свердловск область.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР!

Ажыглалга кирер чугула объектиде

12-ГИ ГАЛЕРЕЯ ТУДУУНДА

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээн ажыглалга кииреринге чедир ийи ай четпес үе арткан. Ынчангаш арткан ажылдарны шалыпкын доозары-биле ажыл-иш ында хайныккан.

«Сибирьстальконструкция» трестиң Абакан эргелелиниң Ак-Довуракта участогунуң Николай Петрович Коноваловка удурткан монтажниктер бригадазының ажылы Ак-Довуракта макталдыг.

Бо бригада октябрь айда 150 муң рубльдиң монтаж ажылдарын кылыр планын ажыр күүсеткен. Оларның кол күжү ам № 2 дамчыдылга белдиринден бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң кол корпузунга чедир шөйлүп чоруткан 156 метр 12 дугаар галереяда мөөңнеттинген. Ында эш Коноваловтуундан аңгыда ол трестиң Новосибирскиде эргелелинден В. Г. Дородновка удурткан монтажниктер бригадазы база ажылдап турар.

— 12 дугаар галереяның тудуунга сентябрьның баштайгы хүннеринден эгелеп ажылдадывыс. Ажылывыс бүдүнгүр-дүр. Ынчанмайн канчаар: бистиң коллективтиң кежигүннери онаашкан ажылынга кызымак, планныг онаалдаларын ажыр күүседиринге бүзүрелдиглер — деп, Николай Петрович сеткил ханыышкын-биле чугаалады.

12 дугаар галереяның тудуу онзагай. Ындыг галерея чүгле Сибирьде эвес, а Совет Эвилелинде эвээш санныг.

— 1973 чылда Новокузнецк хоорайга ындыг галереяның тудуунга киришкен мен. А бо дээрге — Красноярск эргелелинде бир дугаар туттунуп турар галерея-дыр. Ону тутчуп, эптежир аас-кежии меңээ, мээң удуртуп турар бригадамга база таваржып турары бо — деп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, каңнакчы А. Н. Тимошенко чоргаарал-биле чугаалады.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТА: каңнакчы А. Н. Тимошенко.

Фотозу авторнуу.

ТРАНСПОРТЧУЛАРНЫҢ САЛЫЫ

Чадааналың автобүдүрүлге коллективи тоску беш чылдың күш-ажылчы ээлчээнге турушкаш, чамдык чедиишкиннерни чедип ап, районда мурнакчы коллективтерниң одуруунда үнген. Транспортчулар коллективи беш чыл планын дөрт чыл он айда пассажир эргилдезинден аңгыдаазын күүсеткен.

Беш чылдың доозукчу чылының он айларының чүък саарылгазының планын 108 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезинден 42 хуу бедиткен. Пассажир сөөртүлгезиниң планын 102,8 хуу күүсеткен. Нитти орулга кирип алырының он айлар планы 103,2 хуу күүсеттинген.

Транспортчуларның аразында калбарган социалистиг чарыштың хөй-хөй шылгаракчыларынга коллектив чоргаарланып турар. Самосвалдар бригадазының бригадири Н. Н. Шоев бодунуң беш чыл планын коллективте баштай күүсеткеннерниң бирээзи. Ол тоску беш чылда 66 муң тонна-километр чүък сөөртүр планын 86 муң кылдыр күүседип, 7491 кг кывар-чаар материалды камнап алган. Николай Николаевич ам 1977 чылдың август үлүүнде ажылдап турар. Оон чаржып турар эжи чүък машиналарының чолаачыларының бригадири И. С. Денисов беш чыл онаалгазын чедиишкинниг күүсеткеш, 1976 чылдың июль үлүүнүң күш-ажылчы ээлчээнде. Ол ышкаш 12 чолаачы, оон иштинде М. Шаутдинов, М. Шестопалов, В. Сенокосов, Г. Надгорных, А. Волков, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг М. Ондар, Күш-ажылдың Алдары орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи О. Дары-Суу болгаш өскелер-даа беш чыл планын күүсеткилээн.

Улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөртүрүнүң болгаш пассажир аргыштырылгазының онаалгаларын чедиишкинниг күүседириниң күш-ажылчы ээлчээнге турушкан автотранспортчулар СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурлар.

М. СЕВЕН.

ЧУРУКТА: беш чыл планын апрель айда-ла күүседипкен, чолаачылар бригадири М. Ондар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

Хову-Аксының автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары, септекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың планын күүседир дээш республиканың автотранспорт ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, багай эвес көргүзүглерлиг болуп келген.

Хову-Аксының АТБ-зиниң коллективи хуусаа бетинде — ноябрь 1-де кол көргүзүглер талазы-биле беш чыл планын күүсеткен дугайында СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге чоокта чаа рапорттаан. Бүдүрүлге чүък сөөртүрүнүң беш чыл даалгазын 100,2 хуу, чүък саарылгазын — 105,1, пассажирлер чедирерин — 100, нитти орулга алырын — 100,1 хуу күүсеткен.

Автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң ээлчеглиг XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, ону күүседири-биле шалыпчы ажылдап турарлар.

ТИИЛЕКЧИЛЕР ТОДАРАТТЫНГАН

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллегиязы болгаш көдээ ажыл-агый база белеткел ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиуму бүдүрүлгелер, организациялар коллективтериниң аразында кышка белеткел талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Бүдүрүлгелер болгаш организациялар аразынга чарыштың тиилекчизи «Сельхозтехниканың» сөөртүлге баазазының коллективи (эргелекчизи эш Благинин, профэвилел организациязының даргазы эш Мишина) бирги черни ээлээн. Баазада кышкы үеде ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. 180 дөрбелчин метр бараан салыр делгирни кылып, техниканың сезоннуг техниктиг ажаалдазын чоруткан.

Тиилекчиге макталга бижиктиг болгаш акша шаңналын тывыскан. **И. ОЛДЫРЕВ.**

Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женева конференциязын чыылдырары дээш

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женева конференциязының ажылын дагын эгелээр дугайында айтырыгның талазы-биле АКШ-тың чазаанга Совет чазактың дараазындагы Кыйгырыын ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджерге ноябрь 9-та дамчыдып берген:

«Совет Эвилелиниң чазаа АКШ-тың чазаанга дараазындагы чүүлдү медеглээрин эргежок чугула кылдыр санап тур.

Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээни таарыштыр шиитпирлээр херектиң таарымча чок байдалы Совет Эвилелиниң сагыш човаашкынында артып уламчылавышаан. Ол чөрүлдээниң кол чылдагааннары амдыгаа чедир чайлаттынмаан. Израиль эжелеп алган араб черлерин ам-даа тутпушаан. Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин херекке албайн турар. Оон түңнелинде ол девискээрде байдал айыылдыг болгаш дүшкүүрлүг болуп артпышаан.

Кезик-чамдык, ындыг болурда, аңгыланчак боттандырып турар хемчеглер Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээринге чедирип шыдавас дээрзин дуржулга көргүзүп турар. Ындыг хемчеглер таарыштыр шиитпирлээшкинге чедирип шыдавас-даа болбайн аан, чүге дээрге политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээшкинниң кол, үндезин айтырыглары хажыызынга артып калыр ышкажыл. Ындыг кол айтырыглар дээрге 1967 чылда эжелеттирген бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерин бүрүн үндүрери база Палестинаның араб улузунуң болунун күрүнезин тургузуп алыр эргезин кииририштир, оон дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырары болур. Айтырыгларны чогум-на ынчалдыр шиитпирлеп тургаш, Чоокку Чөөн чүкке ёзулуг быжыг тайбынны тургузуп болгаш Израильди-даа кииририштир ук девискээрниң бүгү күрүнелериниң айыыл чок хөгжүүрүнге болгаш доғунмаарынга идегелдиг байдалдарны хандырган турун болур.

Чоокку Чөөн чүк айтырыын болур-чогууру-биле шиитпирлээрин чедип алырының бара чаңгыс шын оруу болза, шуут-ла сонуургалдыг бүгү таларның дем каткан, коллективтиг күжениишкиннериниң оруу болур деп, Совет Эвилели санап келген болгаш санап-даа турар. Чогум-на харын ол сорулга-биле делегейниң чогуур механизмин тургусканы — Чоокку Чөөн чүк талазы-биле деңн эргелиг даргалары ССРЭ биле АКШ болуп турар Женева тайбын конференциязын чыылдырганы эки билдингир. Ынчалза-даа ол механизм үр үениң дургузунда хөделбейн келди.

Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүкке быжыг, чөптүг тайбынны тургузарының, Чоокку Чөөн чүк чөрүлдээзин таарыштыр шиитпирлээринге ёзулуг депшилгениң кезээде талалакчызы болуп келген болгаш болур-даа. Женева тайбын конференциязының ажылын долу хемчээлге дагын эгелээри ол сорулгага таарышкан болур ийик. Ынчангаш Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женева тайбын конференциязының деңн эргелиг даргалары ССРЭ биле АКШ ол херекке кады инициатива үндүрерин Совет Эвилели саналдап тур. Ажылын дагын эгелээриниң мырынай эгезинден тура-ла Женева конференциязынга шуут сонуургалдыг бүгү талалар — Египет, Сирия, Иордания, Палестинаның хостаалга организациязының нүүрүнде Палестинаның араб улузунуң төлээлекчилери болгаш Израиль, а ол ышкаш оон ийи даргазы ССРЭ биле АКШ деңн эргелиг киришкен турар ужурлуг деп чүве билдингир. Мырынай эгезинден тура-ла тодаргайлаттынганы ышкаш, конференцияның ажылын дагын эгелээриниң сорулгазы болза, КНО-нуң чогуур шиитпирлеринге, бирги ээлчегде — Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 338 болгаш Кол Ассамблеяның 3236 резолюцияларынга үндезилээш Чоокку Чөөн чүк чөрүлдээзин политика талазы-биле кедилиг кылдыр таарыштыр долу шиитпирлээрин чедип алган турар ужурлуу болур деп чүве шуут тодаргай: конференцияның ажылын организастаары оон бүгү киржикчилериниң аразынга дугуржуушкун ёзугаар эртер ужурлуг».

Партийжи амыдырал

БИЛДИЛИГ БАШКАРЫП ТУРАР

Кайда партия организациязының ажылы эки тургустунганыл, ында хөй-ниити организацияларының ажылының деңнели бедик, ажыл-агыйжы көргүзүглер эки болур. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында партия эге организациязы херээженнер чөвүлелиниң ажылын чогуур деңнелге чедир удуртуп турар. Салбырда партия эге организациязын сес чыл школазының директору Борис Куулар ам ийи чыл ажыр билдилиг, ажыл-ишчи ёзу-биле удуртуп турар. Партия эге организациязының бюро кежигүннериниң хуваалдазын чөп чорудуп, кежигүн бүрүзүнге тодаргай партийжи даалганы берип, олардан негелдени күштелдирип, партия хуралдарын эки белеткелдиг, бедик идей-политиктиг бедик деңнелге эрттирип келген.

Хуралдарга СЭКП ТК-ның декабрь (1974 чыл) Пленумунуң түңнелдери болгаш партия организацияларының сорулгалары, «Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң болгаш бот шүгүмчүлелдиң байдалының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын салбырның партия организациязында канчаар боттандырып турары, социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаарынга салбырның коммунистериниң ролю, партия организациязының кадрларны шилип алырының болгаш кижизидериниң аргаларының дугайы болгаш оон-даа өске айтырыгларны чугаалажып турган.

Партийжи даалганы кежигүн бүрүзүнге бээрде, коммунистиң эртем-билиин, партийжи стажын кичээнгейге ап, күзелин база барымдаалап турар. Берген партийжи даалганың күүселдезин хуралдарга өйшаанда дыңнап, ону экижидеринче угланган санал-оналды ап турганының түңнелинде партийжи даалганы идепкейлиг, эки күүседип турар коммунистерниң саны көвүдээн. Оларга малчыннар Ондар Мурзуна, Моңгуш Натпит, башкылар Ондар Бичии-Уруг, Куулар Экер-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Салбырның партия эге организациязы идеология ажылын бедик деңнелге тургузуп, кескү агитацияны, хана парлалгазын көрүштүг болгаш дээштиг кылган. Совхозта чарлаттынган хана парлалгазының конкурузунга сөөлгү чылдарда «Малчын», «Крокодил Ишкиде чоруп тур» деп хана солуннар доктаамал бирги черни ээлеп келген.

Партийжи чаа өөредилге чылында салбырда экономика айтырыгларының семинарында (пропагандизи Куулар Экер-оол) 15, экономиктиг билиглерниң үндезинин өөренир бөлгүмде (пропагандизи Моңгуш Дадар-оол) 20, школада теоретиктиг семинарда (пропагандизи Ондар Халбыш-оол) 21 дыңнакчы хаара туттунган, кичээлин организастыг эрттирип турар.

Партия организациязы хөй-ниити организацияларының ажылын доктаамал удуртуп, практиктиг дузаны чедирип, оларның ажылын план ёзугаар хуралдарга дыңнап, чугаалажып турар. Ооң кескү чижээнге херээженнер чөвүлелин киирип болур. Суурда херээженнер ортузунга ажыл уттундуруп, ала-чайгаарлаашкынче кирип бар чорда, коммунист башкы Оңдар Седип ук ажылды холга ап, партия организациязының деткимчези-биле ажылды экижидип шыдаан.

Салбырның идепкейлиг херээженнеринге даянгаш, шеф ажылын организастаарынче, чоннуң культурлуг дыштанылгазын чогуур деңнелге солун болгаш ажыктыг кылдыр эрттирериниче угланган кежээлерни, солун делгелгелерни салбырның клувунга организастап, агитквартираларның аразынга урал-чүүл көрүлдезин эрттиреринге коммунист Оңдар Седип эвээш эвес күштү үндүрген. Ол ышкаш партия организациязының организакчы болгаш башкарыкчы ажылының түңнелинде салбыр күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планын ажыр күүсеткен.

Беш чылдың доозукчу чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар база партияның XXV съездизин төлептиг уткуур дээш салбырның партия организациязы тодаргай хемчеглерни ап турар.

Чөөн-Хемчик район. **О. КАҢ-ООЛ.**

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ ИДЕПКЕЙИ

Херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинге хаара тудар, оларның культурлуг деңнелин, мергежилин улам бедидер, уруглар кижизидилгезинге идепкейлиг киириштирер талазы-биле бистиң «Чаа орук» колхозта херээженнер чөвүлели шудургу ажылдарны чорудуп турар. Ук чөвүлел он үш кижи составтыг. Олар колдуунда дээди болгаш ортумак эртемниглер, ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында ажылдап турарлар. Чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринге кодээ Совет күүскому (даргазы Г. Тойбан) хүн бүрү боттуг дузаны чедирип турар. Херээженнер чөвүлелин дуржулгалыг хөй-ниитичи, колхозта бухгалтерия аппарадының ажылдакчызы Даргый-оол Серенмаа билдилиг удуртуп келген.

Чөвүлелдиң кол даяныр күжү колхоз төвүнде он үш кезек черде тургустунган агитквартиралар база дөрт хойжу бригадаларда, бир сүт-бараан фермазында тургустунган херээженнер бөлүктери болуп турар. Олар ажылдарын план ёзугаар чорудуп, аразында социалистиг чарышты ажылдап турар.

Херээженнер чөвүлели бо чылын «Кымдаа, чүү-даа уттундурбаан» деп чарышты агитквартира, бөлүктер аразынга организастаан. Чарыштың түңнелинде № 10, 9, 4 агитквартиралар тиилекчилер болуп, вымпел болгаш акша шаңналын алганнар. Малчын херээженнер аразында социалистиг чарышты база түңнээн болгаш эки көргүзүглүг болгаш кижилерге өртектиг шаңналдарны, шаңнал бижиктерни тывыскылаан. Оларның аразында хойжулар А. Севилбаа, Д. Билчей олар 100—103 хураганнарны менди камгалап алганнар.

Мал чеминиң белеткелиниң үезинде агитквартиралар аайы-биле шефтээшкиннерни организастап турган, колхозка 60 тонна сигенни, 80 тонна будук-бүрүнү белеткеп берген.

Херээженнерни ажыл-агыйже организастаарындан аңгыда, оларның ортузунга утка-шынарлыг культура-массалыг ажылдарны доктаамал чорудуп турар. Байырлал болгаш дыштаныр хүннерде янзы-бүрү темалыг кежээлерни организастап эрттирип турар.

Делегейниң херээженнер чылынга тураскааткан «Аваларның алдын чылы» деп темалыг кежээ дыка солун эрткен.

Херээженнер ортузунга ажылды организастап чорударда чөвүлел боттарының кежигүннеринге база идепкейлиг херээжен активчилерге даянып турар. Ук чөвүлелдиң ажылынга төлептиг улуг-хуузун киирип, даандырган ажыл-херээн ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Бо хүннерде «Чаа орук» колхозтуң херээженнери тоскуу беш чылды чедиишкинниг доозарынче бүгү күжүн угландырып база СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш шудургу ажылдап турарлар.

Эрзин район. **Х. ДАНДАА.**

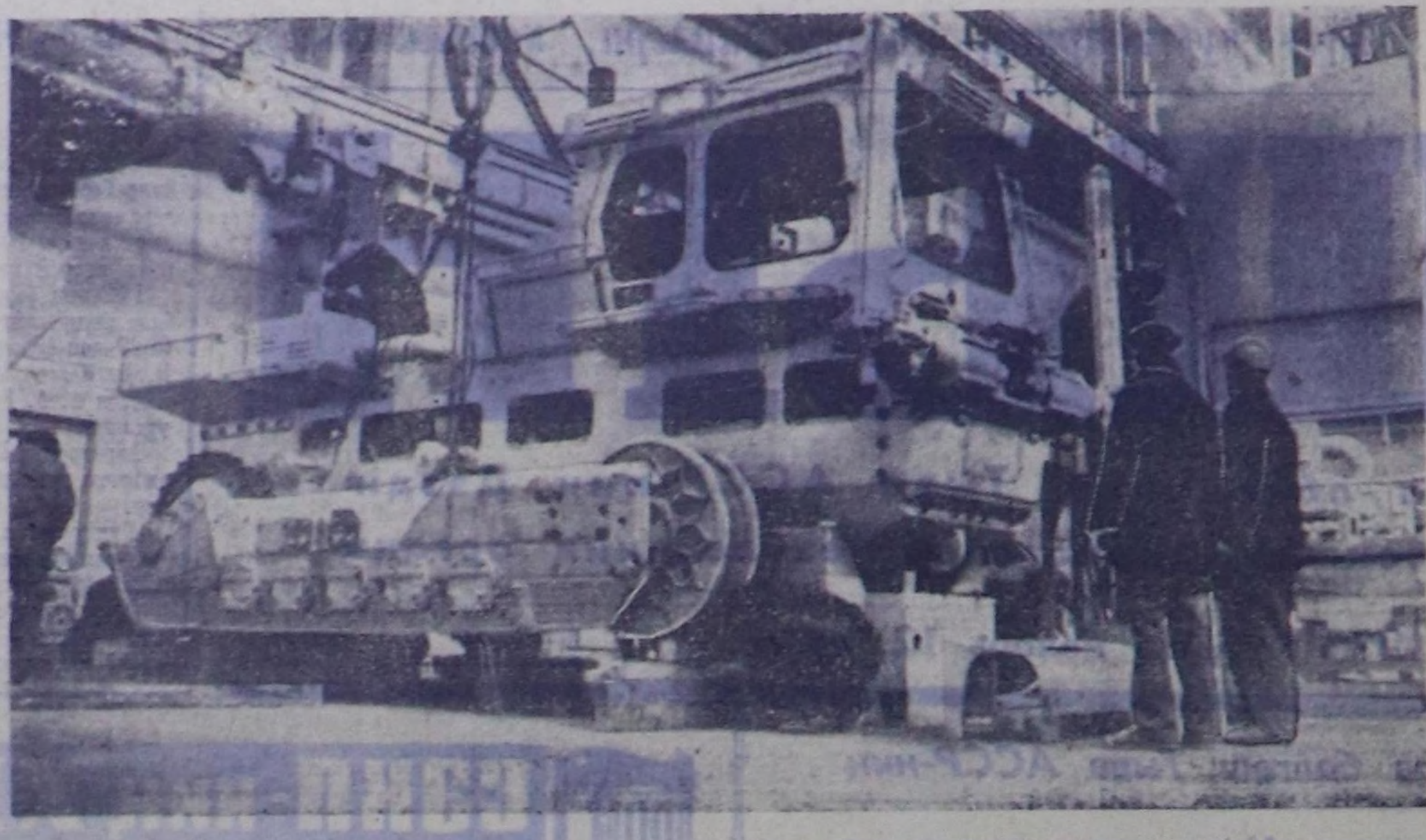

„Т-330“ тургустунган

ЧУВАШ АССР. Чебоксарының үлетпүр тракторларының заводу амдаа туттунуп турар, ынчалза-даа ооң дужаалга корпузунда 330 аът күштүг ада-чурттуң баштайгы машиназы—«Т-330»-ниң чыылдазы бооп турар. СЭКП-ниң XXV съездизинге трактор тургузукчуларының белээ-ол болган.

Ындыг тракторлар демир-оруктар тудуунга, нефть болгаш газ магистральдарынга, ГЭС-терге, хөмүр-даш разрезтеринге ажыглаар.

ЧУРУКТА: «Т-330»-ниң чыып турары.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Аныяк кыс Люба Намай республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи алгы заводунга ажылдап кирген. Ол чиик идик кылыр цехтиң даараныкчызы. Аныяк кыс чыл келген тудум-на бодунуң мергежилин бедидип турар. 1974 чылда ол Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чаалап алган.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында аныяк даараныкчының күш-ажылчы көргүзүглери база эки бооп турар. Ол бодунуң алган социалистиг хүлээлгезин ай санында 120—125 хуудан кудулатпайн күүседип келген.

Люба Намай өске эштери-биле кады партияның XXV съездизинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш сорук кирген ажылдап турар.

ЧУРУКТА: даараныкчы Люба Намай.

Фотозу *А. МОНГУШТУУ.*

АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАВЫШААН

Тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир база СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Үшкү кварталда улуг-улуг күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган коллективтерге шилчиир Кызыл туктарны, дипломнарны тывыскылаанын билир болгай бис.

Чарышка ийи дугаар черни алгаш, ийиги черге дипломнары-биле шаңнаткан коллективтерниң аразында Тываның электри четкилер коллективи база бар. Ында партия организациязының секретары Ю. Доронин болгаш завком даргазы Т. Шапочкина олар коллективтиң ажыл-агыйының дугайында мынчаар чугаалап турар:

— Республика масштабтыг чарышка ийиги черни ээлээнивис бүдүрүлгениң ажылчыннарының ортузунга кылып чоруткан эвээш эвес ажылдарның түңнели-ле болгай — деп, Юрий Иванович чугаалады. — Бир дугаарында социалистиг чарышты участоктар, бригадалар, цехтер аразынга дээштиг организастаарынче угланган ажылдарны күштелдирген бис. Чүнү-даа мурнунда парторганизация ленинчи принциптерге даянгаш, социалистиг чарышты доктаамал удуртур ужурлуг деп чүвени кажан-даа утпайн, бо талазы-биле айтырыгларны партия болгаш профэвилел организацияларының хуралдарынга үргүлчү көдүрүп, ажылда эскертинген четпестерни дарый чайладып келгенивис болур. Ындыг янзылыг хуралдар бүдүрүлге участоктарынга, цехтерге база болгулап турар.

— Хуралдарга чүгле коммунистер, удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар эвес, шупту ажылчыннар идепкейлиг киржип, чарышты улам пептередиринге база ооң дээштиин чедип алырынга дыка дузалыг саналдарны, сүмелерни берип турарлар. Чарыштың негелделерин ажылдап кылырывыста оларның санал-оналдарын өөренип көрүп, ажыктыгларын ап турар бис — деп, Тамара Георгиевна Шапочкина улаштыр чугаалады.

— Ол ышкаш ажылчыннарның бот-идепкейин көдүрериниң шенеттинген аргазы болур материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинниң чөп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар бис.

Ажыл-ишчи, бүдүрүлгечи чедиишкиннер ала-чайгаар болу бербес. Коллектив кежигүнү бүрүзүнүң хүлээнген ажылынга харысалгазын, чогаадыкчы бот-идепкейин бедидер дээш, Тываның электри четкилер коллективиниң администрациязының, партия, профэвилел организацияларының чорудуп турар ажылдарының дугайын оон-даа ынай чугаалап болур. Бирээде, бүдүрүлгеде адырлар аайы-биле ажылдап турарларның ортузунда калбарган социалистиг чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турары чаңчыл апарган. Ону кылырда чүгле бүдүрүлгечи көргүзүглерни барымдаалавайн, күш-ажылдың сагылга-чурумун, чедер, четпес талаларын дээш өске-даа янзы-бүрү факторларны ханы анализтеп турраш кылыр.

Үшкү кварталда Москваның сураглыг тудугжузу А. Д. Басовтуң методу-биле ажылдап турар дузалал дерилгелер цегиниң станочниктер бригадазы (бригадири А. Хромовских), механизация кезээниң № 3 бригадазы (бригадири А. Вальков), Ак-Довуракта хуваалда четкилериниң участогу (начальниги О. Тян) болгаш оон-даа өске коллективтер улуг күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Оларның шуптузунга 40-40 рубль акша шаңналдары-биле кады шилчиир вымпелдерни тывыскылаан. Тиилекчи болган коллективтерниң көргүзүглерин көргүзүг самбыразында, мурнакчы ажылчыннарның хөрек чуруктарын Хүндүлел самбыразында аскан.

Тываның электри четкилер коллективинде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик ат дээш демисежип турар бригадалар, цехтер эвээш эвес. Бо шимчээшкинде ниитизи-биле 500 ажыг кижи хаара туттунган. Оларның аразында күш-ажылдың хоочуннарын, бүдүрүлгениң мурнакчыларын, идепкейлиг дагдыныкчыларны хөйү-биле адап болур: В. Арямов, В. Кулаков, М. Оюн, Т. Монгуш, Г. Тян.

Бо коллектив электри шугумунга озал-ондак чок, бүгү талазы-биле эки шынарлыг ажыл дээш, Минусинскиниң электри четкилер коллективи-биле социалистиг чарышты салган. Олар өйлеп-өйлеп бот-боттарынче аалдажып, арга-дуржулгазын солчуп, чарыжын квартал санында түңнеп турар. Ол чарышка Тываның электри четкилер коллективи ам үш квартал улаштыр тиилекчи болуп келген.

Амгы үеде коллективтиң кежигүн бүрүзү доозукчу чылдың планныг онаалдаларын болгаш хууда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш, бар аргаларны ажыглавышаан, улам күженишкинниг ажылдап турар.

Х-К. МОНГУШ.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДА

ХОЛМОГОРНУҢ НЕФТИЗИ

Холмогорнуң эртинмес тулаалыг черинде нефть тывыжының өрүм суургазынга баштайгы тускай кылымал турушту В. Бальчуговтуң монтажчылар бригадазы кылып дооскан. Футбол шөлү хире ол туруштан ийленчек 13 үттү үттээр. Оортан соук кывар чүүлдүң күштүг агымы аттыгар.

Барыын Сибирьниң нефть тывыжының девискээринге хамааржыр Ханты-Манси национал округтуң Холмогорнуң нефтилиг девискээрин картага геологтар чоокта чаа демдеглээн. Оон нефть байлааның курлавырларын тодарадырын доозуп турар геологтар-биле кады нефть казыкчылары база ажылдап турар: бо чылын олар он муң метр черни өрүмнеп, нефть бээр элээн каш үттерни ажыглалга киирер. 250 километр дурттуг нефть дамчыдыкчызының тудуу эгелээн. Холмогорнуң чери нефтизин айыткан хуусааларындан усчок бурунгаар, келир чылын берип эгелей бээр.

МУРНАКЧЫ ФЕРМА

Агин бурят национал округтуң Дылдыров аттыг колхозунуң Булак фермазының комсомолчу-аныяктар коллективи ВЛКСМ Төп Комитединиң комсомолчу алдар дептеринде киир бижиткен. Ол улуг алдарга олар сүт бүдүрериниң беш чыл планын күүседипкени дээш четкен. Фермада сес уруг ажылдап турар. Олар ортумак школа дооскаш, машина-биле инек саарынга өөренип алганнар. Комсомолчу кыстар ийи чыл улаштыр округтуң социалистиг чарыжынга тиилекчилер бооп келген. Оларның дагдыныкчызы коммунист Максар Цыденова дуржулгалыг мурнакчы саанчы, округтуң партия комитединиң кежигүнүнге кандидат. Фермада комсорг Балмаханда Базарова Москвага аныяк мурнакчылар-биле кады Тиилелге тугунуң чанынга чурукка тырттырган. Ол бодунуң хууда беш чыл планын Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгениң 30 чылының хүнүнде күүседипкен.

Бо хүннерде ферма коллективи партияның XXV съездизинге рапорт бижиир эрге дээш демисежип, чыл төнчүзүнге чедир инек бүрүзүнден 500 килограмм сүттү пландан ажыр саап аар хүлээлгелиг ажылдап турар.

КРАН ХООРАЙДАП «КЫЛАШТААН»

Газ тывыкчыларының соңгу чүкте Надым хоорайынга кончуг аар, көдүрер кран каш шак иштинде туттунган чаа бажың чанындан чоогунда тудуп эгелеп турар бажың чанынче чонну кайгадыр «кылаштай» берген. Ол кайгамчык аян-чорукту «Сибирь чуртталга тудуг» каттыжыышкынының механизастаан эргелелиниң тускай эртемниглери белеткээн болгаш күүседкен.

Беш каът чуртталга бажыңының тудуу доозулган соонда өске бир чаа бажың тудуунче кранны көжүрерде кранны бузуп, чаа черинге чедир сөөртүп, катап чыырының үезин тудугжулар санап көргеш, чаа солун, дидим дуржулганы кылырын шиитпирлээннер.

Бир эвес кран бодунуң соондан рельстерни алгаш баарынга салып ап чоруп шимчээр болза чүл? Дуржулганы күүседиринге эргежок чугула инженер санаашкыннарын кылгаш, күүседип кирипкеннер. Баштай турган черинден чаа баар черинге чедир 600 ажыг метр черге быжыг чал орукту туткан. Кранның эртер оруунуң бүгү дуртунга электри дамчыдылгазын шөйген. Кранның хоорай кудумчуларын таварты аян-чоруу он алды шак үргүлчүлээн. А бир эвес кранны бузуп, дажыглап, чыгган болза 16 хонук чарыгдаар турган ийик. Бөгүн ол кран Надым хоорайның чаа микрорайонунуң тударынга дузалажып турар.

БИЧИИ ЧУРУКЧУЛАР

Усть-Ордынск суурда Усть-Ордынск бурят национал округта бирги уран чурулга школазы ажыттынган. Школа суурнуң беш школазындан үжен хире 10—12 харлыг уругларны тускай шылгалда эрттиргеш хүлээп алган. Уран чурулга школазының кол сорулгазы салым-чаяанныг уругларны илередип, оларның уран чурулгага сонуургалын сайзыралдыры болур. Школада Иркутскиниң уран чурулга училищезиниң доозукчулары чурукчулар уругларга карандаш, будук-биле чуруурун, дой, малгаштан чүве тударын, композицияның үндезиннеринге өөредип турар. Өөредилге программазында чурукчулар-биле ужуражылгалар, Иркутск областың уран чүүл музейинче экскурсиялар, өөреникчилерниң чураан чуруктарының делгелгелерин эрттирери көрдүнген.

Национал округта ам уругларның дөрт тускай школазы, бот-тывынгыр он-он ансамбльдери, шии коллективтери болгаш бөлгүмнери ажылдап турар. Олар бурят малчыннарның, тараажыларның, механизаторларның уругларын чараш чүүлге хандыкшыдып турар.

АВААМ ТУНДРАЗЫНЫҢ ЫРЛАРЫ

Красноярскиниң ном үндүрер чери долган улустуң национал ырларының чыындызын бир-ле дугаар үндүрген. Соңгу чүктүң ол биче-буурай чону Таймыр чартык ортулуктуң аваам тундразында шаандан тура ивижилер, балыкчылар, аңчылар ызыгуурлуглар чурттап турар. Кадыг-дириин чериниң чону белен эвес ажылы-биле кады ырыга кончуг ынак.

Ада-иези-биле кады тундрага кежүп-даа чорааш, Норильскиниң школа-интернадынга өөренип-даа турган Огда Аксенова база ырлап чораан. А ооң соонда «кызыл чадыр» — культура бажыңының эргелекчилей бергеш база ырлап чораан. Ол ырлар баштайгы долган шүлүк номунга үндезин болган.

О. Аксенованың соңгу чүктүң онзагай тыныжы сиңген шүлүктери Красноярск чурттуг композитор Л. Масленниковтуң сонуургалын оттурган. Оларның чогаадыкчы кады ажылдажылгазының түңнели — «Долганнарның ырлары» деп ном болган.

(СЭТА-ның корр.).

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хүрең Салдыковна **Доңгак**—«Мурнакчы» колхозта библиотекарь.

Сенден Мидиповна **Хомушку**—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Дадыйбан Хертековна **Успун-Сүрүн**—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Дыртына Доктугевна **Хомушку**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Доңгаковна **Аранчаа**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Роза Хертековна **Арбак**—Бай-Тал ортумак школазының ажылчыны.

Анна Иргитовна **Баавыы**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Стюра Сарыгларовна **Иргит**—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Көпеек Хертековна **Багдыр**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Алдыа Сереновна **Болат**—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Зина Салчаковна **Маадыр-оол**—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Оолак Сюрюновна **Саая**—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Өшкү-Саар Кюжюгетовна **Хөлчүкей**—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Делгеровна **Чайданмаа**—Бай-Талда уруглар садының ажылчыны.

Клара Хертековна **Хондурай**—районнуң Культура бажыңының ажылчыны.

Чылбак Хайын-Долаевна **Хертек**—райпо ажылчыны.

Сентябрь Салчаковна **Шагаан**—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Уран-Кыс Танзыновна **Маадыр-оол**—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Нина Салчаковна **Салчак**—Тээли суурда метереология станциязының ажылчыны.

Чечен Лама-Сууовна **Солунам**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-Кыс Байыр-ооловна **Болун-оол**—Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Хопуй-ооловна **Кара-Сал**—«Хемчик» совхозта экономист.

Демик Хажит-ооловна **Моңгуш**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Чылбакай Датыгбаевна **Ооржак**—Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Доос Лопсановна **Хомушку**—Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Севилбаа Дамдыновна **Хомушку**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Борбалдыр Байындыовна **Доңгак**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Хава Демчиковна **Доңгак**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Кара-оол Тасовна **Достай-оол**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Роза Достановна **Ким-оол**—Эрги-Барлык ортумак школазының башкызы.

Денис Седеновна **Ооржак**—Шекпээрниң уруглар садының ажылчыны.

Анчимаа Ендановна **Сарыг-Доңгак**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Александра Сангыыевна **Ооржак**—Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мыртык-кыс Чүвүрековна **Доңгак**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Наталья Танчытовна **Каваа**—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Бичии-Уруг Достай-ооловна **Кара-Сал**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Бак-кок Даспыковна **Саая**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Делгеровна **Саая**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Анай Доңгураковна **Хомушку**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шыдармаа Достай-ооловна **Куулар**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Александра Кочааевна **Ооржак**—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Кундуваа Кененовна **Сат**—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Клара Оолакайовна **Доңгак**—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чымбала Доржуевна **Саая**—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Судья Санчыевна **Ховалыг**—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Дондуковна **Моңгуш**—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Дуктуг Шалыгыровна **Ондар**—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Бурумаа Очуровна **Сарыглар**—Сүт-Хөл рабкооптуң столовая повары.

(Уланчылыг).

Делегей бо хүннерде

Социализм чурттарында

ПРАГА

ЧССР-ниң үлетпүрү 0,35 граммдан бүдүн чартык тонна чедир деңзилиг муң ажыг эң-не янзы-бүрү подшипниктерни бүдүрүп үндүрүп турар. Ол адырның хөгжүлдезинге Чехословакияның социалистиг өске чурттар-биле, чүнүң-даа мурнунда Совет Эвилели-биле сырый кады ажылдажылгазы улуг рольдуг.

БУХАРЕСТ

1950 чылдан 1975 чылга чедир социалистиг Румынияга 700 муң хире чогаадылгаларны болгаш чаартыкчы саналдарны киирген. Улус ажыл-агыйынга оларны нептеретткениниң түңнелинде 15 миллиард лей түңнүг камналганы алган.

ВАРШАВА

ПУР-нуң келир беш чылың польша парлалга «Кадыкшыдылга черлериниң беш чылы» деп адаан. 1976—1980 чылдарда чурттуң курорт-санаторий баазазын хөгжүдериниң планнарын боттандырарынга 1,3 млрд. хире злотыхты чарыгдаары баш удур көрдүнген. Чурттуң кадыкшыдылга черлери амгы үеде 33 муң оруннуг. Беш чаа санаторий бажыңнарын тудуп турар. Ол тудугларны ажыглалга киргениниң соонда, ам бар кадыкшыдылга черлерин элээн калбартканының болгаш чаартканының ачызында оларда нити оруннарга 1980 чылда барык 8 муң орун немежир.

ГАВАНА

Гавананың революция музейинде Куба-Совет кады кылган филателия делгелгези бооп турар. Ону Улуг Октябрьның 58 чыл болган оюнга болгаш Кубаның Компартиязының ам болур деп турар I съездизинге тураскааткан. Оон ажылдап турган үезинде Гавананың чурттакчылары куба болгаш совет филателистерниң чыгган солун коллекциялары-биле таныжканнар. Эртемни, техниканы болгаш культураны хөгжүдеринге совет болгаш куба улустарының чедиишкиннериниң дугайын, социализмниң чаалап алыышкыннарының камгалалында серемчилелдиг туруп турар ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң дугайын, бүгү делегейге бызыг тайбың дээш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының демиселиниң дугайын олар чугаалап турар. Тускай стендиниң В. И. Лениниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскааткан.

БЕРЛИН

ГДР-ниң химия үлетпүрү чыл. планын күүсеткеш, пландан ажыр продукцияны барык 250 миллион маркаларга бүдүрүп үндүрген. ГСЧП-ниң ам болур деп турар IX съездизинге аллар болдурган ол адырның 300 муң ажыг ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының кол түңнели ындыг болган. Амгы үеде ГДР алды неделяның дургузунда химиктиг кылымалдарны барык бүгү 1950 чылда бүдүрүп турганы хирени бүдүрүп үндүрүп турар.

(СЭТА).

КНО: СОВЕТ ИНИЦИАТИВАНЫ ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕНИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корреспондентизи). Эндере чепсегленииишкинни болдурбазынче угланган ССРЭ-ниң тайбың инициативазын чүүлдүгзүнүп көөр чорук өсүп-шаан турар байдалдың демдээ-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының Бирги (политиктиг айтырыглар болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле) комитединде чепсегленииишкинни дүжүрериниң айтырыгларының комплекизин чугаалажып көөрү уламчылап турар.

Массалыг узуткаашкынның чепсектериниң чаа хевирлерин болгаш ындыг чепсектиң чаа системаларын ажылдап кылырын болгаш бүдүрерин хоругдаар дугайында база ядролуг чепсекти шенээрин бүрүн болгаш бүгү-нити хоругдаар дугайында Совет Эвилелиниң саналдарын кижи төрелгетенниң хөй нуруузу деткип турар деп, Моолдуң төлээлекчизи Д. Эрдембилэг демдеглээн. МАР ол саналдарга байыр чедирип турар болгаш ол саналдарын боттандырар чорук эндере чепсегленииишкинни болдурбайн барып, делегейге тайбыңның болгаш чавырылдырыышкынның чорудулгазын быжыглаар арганы бээр ийик деп санап турар. Стратегтиг шавар халдаашкынның чепсектерин кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулгаага Моол база байыр чедирип турар деп, Д. Эрдембилэг чугаалаан.

Совет Эвилелиниң КНО-га кииргени ядролуг чепсекти шенээрин бүрүн болгаш бүгү-нити хоругдаар дугайында керээ төлевилелинге Австралия байыр чедирип турар дээрзин Австралияның төлээлекчизи Р. Харри демдеглээн. Ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар чорук аңгы-аңгы черлерниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга чүгле чедирер эвес, харын делегейниң нити айыыл чок чоруун быжыглаарынга база чедирер ийик деп, ол айыткан.

Массалыг узуткаашкын чепсектериниң чаа хевирлерин болгаш ындыг чепсектерниң чаа системаларын ажылдап кылырын база бүдүрерин хоругдаарынче угланган совет инициативаны. Турция чүүлдүгзүнүп көрүп турар деп, турци төлээлекчи Н. Акыман айыткан. Чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын чыырын Турцияның чазаа чүүлдүгзүнүп турар дээрзин ол демдеглээн.

Катар күрүнениң төлээлекчизи Дж. Ажауб база Малагасий республиканың делегаты А. Рахаридзауна олар Индий Океанны ядролуг чепсек чок зона кылдыр чарлаарын саналдааннар болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын чыыр талазы-биле напиялар дем каттыштырылгазының күженииишкиннерин деткип турарын боттарының чазактарының өмүнээзинден медеглээннер.

В. МАТЯШ.

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корреспондентизи М. Артюшенковтуң дамчытканы болза: Португалия Республиканың президентизи генерал Кошта Гөмеш төлээлекчилери чазакта кирип турар политиктиг партияларның баштыңчылары-биле онза чөвүлел хуралды ноябрь 10-нуң дүнезинде чоруткан. Чөвүлел хуралга коммунистиг, социалистиг болгаш улусчу-демократтыг партияларның удуртукчулары, а ол ышкаш чазактың элээн каш кежигүннери база чепсектиг күштерниң шимчээшкининиң төлээлекчилери киришкеннер.

Реакцияның болгаш контрреволюстуг кижилерниң чимзенииишкини-биле холбаштыр чуртта байдалдың база катап чидигленгениниң чөвүлел хуралга чугаалажып көрген деп, парлалга дыңнаткан. Анголаның хамаарышпас чоруун чарлаары-биле холбаштыр айтырыгларны база чугаалажып көрген.

Лиссабонга болган аныяктар митингизинге чүве чугаалааш, Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Алваро Куньял фашизмче дедир эглип келбезин күзээр бүгү кижилерни революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш коммунистер-биле кады демисежиринче кыйгырган.

Португалияда нарын политиктиг байдал тургустунган деп, ол демдеглээн. Фашистер чөңгээлиг хөделииишкиннерни күштелдиргеннер. Оларның-биле кады чөөн үзелдиг күштерге удур өске-даа реакцылыг бөлүктер хөделип турар. Демократтыг хосталгалар айыылдыг байдалга таварышкан.

Кризисти политиктиг арга-биле, чепсектиг күштерниң шимчээшкинниң чаартып тургузарының, ынаар депшилгелиг бөлүктерниң төлээлекчилерин киирериниң болгаш чазактан реакционерлерни, чүнүң-даа мурнунда улусчу-демократтыг партияның төлээлекчилерин үндүрериниң аргазы-биле шиитпирлээри эргежок чугула деп, ПКП-ниң Чиңгине секретары онзалап демдеглээн.

Ол-ла үеде ПКП ТК-ның политиктиг комиссиязы ажылчын аңгыны, улус массаларны, депшилгелиг шериг кижилерни революцияны камгалаарынга белен болурунче база катап кыйгырыгны нептереткен. Анголаның хамаарышпас чоруун ноябрь 11-де чарлаары-биле холбаштыр контрреволюцияның хөделииишкининиң айыылының дугайын политкомиссия демдеглээн.

Дж. ФОРДТУҢ ИНТЕВЬЮЗУ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Эн-Би-Си дээр телевидение компаниязынга интервью берип тургаш, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын ол канчаар бодап турарыл деп айтырыгга АКШ-тың президентизи Дж. Форд мынчаар чугаалаан: мээң бодалым-биле алырга, чавырлыышкын дээрге шериг болгаш экономика талазы-биле улуг күчүлүг, чуртту башкарар талазы-биле аңгы-аңгы политиктиг үзел-бодалдарлыг эң улуг ийи күрүне бот-боттарынга удур туржурунуң орнунга, садыг-даа талазы дижик, ёзулуг шериг үскүлежиишкини-даа дижик азы хөй өске-даа айтырыгларның бирээзиниң-даа талазы-биле дижик, черле ынчаш үскүлежиишкинниг болу берип болур хөй өске-даа айтырыгларның-даа талазы-биле боттарының аразында чөвүлежип туруп болур дээни ол-дур.

Чавырлыышкын дээрге кандыг-даа айтырыгны кезээде-ле шиитпирлеп каапты болур дээни база ол эвес, чүге дээрге оларның чамдыызы аажок нарын болгаш чөрүлдээлиг болуп турар болгай деп, Дж. Форд уламчылаан. Ынчалза-даа ол болза дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга механизм болур, оон ачызында улуг үскүлежиишкиннерниң орнунга чугаалажыышкыннар столунга олурупкаш, чөрүлдээлерни чугаалажып көрүп, дүшкүүрлүг чоруктуң болгаш дайын чок чөрүлдээлерниң чавырлыышкынын чедип ап болурунга идегеп болур апаар.

Стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр чугаалааш, президентиниң медеглээни: мээң бодаарымга, чоорту депшилгени чедип ап турар бис, ынчалза-даа мында кончуг нарын айтырыглар дугайында чугаа болуп турар. Стратегтиг чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаар дугайында ийиги ээлчегиниң дугуржулгазын чедип алыры бистиң чурттуң эрге-ажыынга, Совет Эвилелиниң эрге-ажыынга дүгжүп турар.

Бо айтырыгларның талазы-биле чугаалажыышкыннарны уламчылаары чугула деп, Дж. Форд чугаалаан.

БАНГЛАДЕШТЕ БАЙДАЛ

ТОКИО. (СЭТА). Бангладештиң радиозунуң дамчытканы-биле алырга, чурттуң президентизи, дээди судтуң кол шииткекчизи турган А. М. Сайем нацияга кыйгырыг үндүргеш, ол «онза байдалдың администрациязын» баштаар апаарын медеглээн болгаш Бангладеш база-ла онза байдалдың хоойлуларын ёзугаар чурттаар ужурлуун айыткан.

Президент А. М. Сайемниң мурнуу чарыында база-ла президент турган К. М. Ахмедтиң медеглелин радио-биле база дамчыткан болгаш ол кризистиг шак үезинде «партияда кирбейн турар хамаарылга чок кижи эрге-чагырганы бодунуң холунга алыр ужурлуг» деп бүзүрээр болганда, бодунуң албан-хүлээлгемден үнген мен деп бадыткаан.

Генерал З. Рахманга баштаткан бөлүк шериглер кижилерниң эрге-чагырганы ээлеп алыр дээш оралдажыышкын кылганының соонда олар ийилээн чүве чугаалаан сөөлгү медээлерден билдинип турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ЮПИ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, З. Рахман деткимчени чедир албааныдан А. М. Сайемниң орнунга олуруп шыдавайн барган.

Бангладештен кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, З. Рахман каш-ла хонук мурнунда дүжүр октаткан албан хүлээлгези болур шериг штавының начальниги эргени база катап алган.

LE R.P.T.
EST POUR L'AMITIE
ENTRE LES PEUPLES

Того Республикада бооп турар чыскаалдар, митингилер болгаш улусчу ансамбльдерниң концерттерин Херээженнерниң делегей чылынга тураскааткан. Байырлалдарда того улусту каттыштырарының партиязының (РПТ) кежигүннери болгаш чурттуң өске-даа хөй нити организациялары идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: Тогонуң найысылалы Ломениң херээженнериниң чыскаалда туткан транспарантыларында «РПТ — улустар аразының найыралы дээш» деп бижип каан.

Н. БАРАТОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ж. МАРШЕНИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). ФКП-ниң Мозель департаментиде федерациязының Агонданж хоорайда бажыңының байырлыг ажыдыышкыны болган. Ону Компартияның активчилери тудуп тургускан. Ол ФКП-ниң ажылчы чоннар ортузунга салдарының улгатканының демдээ болган.

ФКП-ниң Чиңгине секретары Жорж Марше ажыдыышкынның байырлыг ёзулалынга чүве чугаалааш, француз нитилелдиң амыдыралынга политиктиг болгаш социал ханы чаартылганы кылыр дизе, моон-даа улуг күштүг болгаш салдарлыг Коммунистиг партия херек деп айыткан.

Чөөн күштерниң кады тургускан чазак программазының кажангызындан-даа артык эргежок чугула апарганын Ж. Марше чугаалаан. Чүге дээрге чогум-на ындыг программа социал депшилгеге, чуртка хостуг эргелерни болгаш демократияны калбартырынга, бүгү-ле улуг капиталга удур, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш чаартылгаларның политиказын боттандырып чорударынга таарымчалыг байдалды берип турар деп, Ж. Марше чугаалаан.

Бразилияда

хөй националдыг корпорациялар ол чурттуң төлевир балансызын дорайтадырынга идиг берип турар деп түңнелди парламентиниң тускай комиссиязы үндүрген. Ук комиссия даштыкы бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазын хынап турар.

(СЭТА).

МАССАЛАРНЫҢ ДЕТКИМЧЕЗИ

ХАРТУМ. (СЭТА). Анголада байдалды анализтеп тура, «Аль-айям» солун Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкин (МПЛА) ол чуртта политиктиг күштүг, янзы-бүрү районнарда таарыштыр тургустунган административтиг аппараттыг, калбак улус массаларның деткимчезин ап турар деп бижээн.

МПЛА улусчу организацияларның калбак четкизинге, оон иштинде ажылчын комитеттерге, аныяктарның болгаш херээженнерниң эвилелдеринге, чер-черниң эрге-чагыргазының улусчу органнарынга даянып турар деп, солун демдеглээн.

Анголаның ийи өске «шимчээшкиннери», солуннуң бодалы-биле алырга, болдуунда-ла шериг күжүнге болгаш даштыкы дузаламчыга даянып турар.

Анголаны хостаарының национал фронтузу (ФНЛА) ангола улустуң деткимчезин албайн турар болгаш кол идегээшкинни Анголадан Заирде барып чурттай бергеннерге база шериг күжүнге онаап турар деп, «Аль-айям» бижээн. ФНЛА АКШ-тан болгаш өске-даа барыын чурттардан дузаламчы ап, «ону Мурнуу-Африка республиканың дузазын ап турар хөлезиленикчилер деткип турар» деп, солун онзалап демдеглээн.

Кабинда районунда сепаратистиг агыышкыннарны Заирниң деткип турары-биле хамаарыштыр, «АЧО-нуң уставынга удурланыштыр африканчы чурттар Заирге ындыг рольду ойнаар арганы бээр болза, ынчан диптиң чурттары шыңгыы айтырыгның мурнунга туруптарлар» деп, «Аль-айям» айыткан. АЧО-нуң уставы африканчы күрүнелерниң аразында туруп турар кызыгаарларны хүндүлээринче кыйгырып турар деп, солун сагындырган.

ЧАЛЧАЛАР ЧЫЫЖЫ

ЛУСАКА. (СЭТА). Намибияның административтиг төвү — Виндхукка ол чурттуң «келир үеде конституциялыг тургузуунуң дугайында айтырыг талазы-биле конференция» дээр чыыш ноябрь онда база катап эгелээн. Мурнуу-Африка Республиканың расисчи чагырыкчылары Намибияда корум-чурумну хоойлу-дүрүм ёзугаар чүүл кылдыр көргүзүп, ол чуртту ажылээрин херек кырында мөңгежидер дээн кара чаңгыс ындыг сорулга-биле бо хоозун чыышты организастап турар. Преторияның азыралында турар бөлүктерниң каш-ла саннаг баштыңнары ол чыышта «улусчу төлээлекчилер» бооп киржип турар. Мурнуу-африканчы ёзу-биле ол чуртту бандустаннар кылдыр тус-тус үзер планны амыдыралга боттандырарының юридиктиг үндезинни чогум-на ындыг чалчаларның талазындан деткимче бооп турар.

Ол планны ёзугаар алырга, мында көжүп келгеде берген 100 муң ак кештиг кижилер эң-не дүжүткүр болгаш бойдус курлавырлары-биле байлак черниң 80 хуузун ээлээр, а чурттуң 800 муң үндезин чону куруг хову-шөлдерже шөлүттүнген турар ужурлуг.

Намибия улустуң хосталга дээш демиселин баштап турар Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу Организациязы (СВАПО) Мурнуу-Африка Республиканың чагырыкчыларының ындыг ээлчеглиг кажарлаашкынын шиитпирлии-биле буруу шапкан. Намибияның салым-хуузун кедизинде барып расистерниң саттыныкчы чалчалары эвес, а мурнуу-африканчы эжелекчилерге удур боо-чепсээн тудкаш, тулчуп чоруп турар чурттуң ёзулуг патриоттары шиитпирлээр апаарын СВАПО-нуң тускай үндүрген медеглелинде онзалап демдеглээн.

АРААТАНЗЫГ ДУРЖУЛГА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Төп разведка эргелели дыка хөй чыл иштинде кижиниң организминге хоран бүдүмелдерниң кандыг салдарлыг болурун шинчилээр дээш кижилерге дуржулга кылып келген. Амгы үеде сенаттың кадык камгалалының талазы-биле алакы комиссиязында бооп турар санал-онал солчуушкунуң үезинде ол база катап илереттинген. Төп разведка эргелелиниң кылып турган ол шенелделери дээрге медицина эмнериниң дузазы-биле кижилерниң аажы-чаңнарын контрольдаар бүдүмелдерни ажылдап кылыр болгаш ындыг бүдүмелдерни разведка сорулгаларынга ажыглаар программаның чамдык кезии бооп турган.

Төп разведка эргелелиниң директорунуң эртем болгаш техника талазы-биле оралакчызы К. Даккетаның чугаазы ындыг араатанзыг дуржулгаларның кайы хире хемчээлдииниң дугайында херечилеп турар. Ындыг шенелде кылырынга АКШ-тың 30 ажыг университеттерин болгаш институттарын киириштирип турганын ол ажыы-биле чугаалаан. Чамдыкта ол дугайында кандыг-даа сезиг чок кижилерге күштүг эм-тан чүүлдерин ажыглап тургулаан.

Американнарның эң-не бедии эргелеринге удур Төп разведка эргелели ындыг шенелдениң ёзулуг сорулгазының болгаш байдалының дугайын билбес кижилерге хамаарыштыр кылып турганын санал-онал солчуушкуннары база катап бадыткап турар-дыр. Ындыг араатанзыг дуржулгага таварышкан элээн каш кижилер боттары-ла боттарының амы-тынынга четкенин, дыка хөй кижилерниң угаан-сагыжааарынга таварышканын мурнунда база дыңнаткан болгай.

КИЖИЗИГ ЭВЕС ЧОРУК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының социал-гуманитарлыг болгаш культура айтырыгларының талазы-биле комитединиң (үшкү комитет) даргазы чили хунталаан Чилиниң Компартиязының хоругдалда турар Чиңгине секретары Луис Корваланның бодунуң оглунуң хөөржүдүлгезинге баарын чөпшээрээрин диләэн. Ынчалза-даа хунта ол дилегни хандырбаан.

Сөөлгү Ирландияның хөй хоорайлары ам чеди чыл дургузунда фронт чоогун сагындырып турар. Бомбалар частып, боолаашкыннар чаңгыланып, өлүрткеннерниң саны өзүп турар. Кудумчуларда куяктыг машиналар белен дайынчы байдалда туруп, автоматтар-биле чепсегленген англи солдаттар кудумчуларны хайгыылдап турарлар. (ЧУРУКТА).

Камера Пресс—СЭТА-ның фотозу.

Италияның ажылчыннарының демисели

РИМ. СЭТА-ның корр. Н. Тетеринниң дамчытканы:

Ноябрь оннуң хүнүн ол черниң солуннары «изигленииишкинниг понедельник» — деп адаан. Чүге дээрге, ажылчы чоннарның боттарының эргелери дээш демиселиниң чаа көдүрлүүшкүнү ынчан эгелээн.

Химия үлетпүрүнде ажылдап турар алды чүс муң ажыг кижи чурттуң профэвилелдериниң эң улуг каттыжыышкынының кыйгырыын ёзугаар күш-ажылчы чаа дугуржулганы кылыр дугайында, үлетпүрнүң ол адырынга акша-хөреңги тускайлаарын көвүдедир дугайында негелдени деткиири-биле дөрт шак иштинде ажыл соксадыышкыны кылганнар. Солуннарның бижип турары-биле алырга, Италияның химия бүдүрүлгелеринде дериг-херекселдерниң күжүн чүгле 60—65 хуу ажыглап турар, он-он муң ажылчыннарны кызырган ажыл неделязынче шилчидип, ажыл төлевирин база-ла эвээжеткен бооп турар.

База-ла ол хүн күрүнениң албан-хаакчылары он ийи шак дургузунда ажыл соксадыышкынын чарлаан — олар күрүне аппаратының реформаларын, ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш ажылдаар байдалды экижидерин негеп турарлар.

Сицилияның заводтары болгаш фабрикалары бүдүн хонук иштинде ажылдаваан — ол ортулуктуң чону Италияның бо хожудангай облазының экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле дүрген хемчеглерни алырын, школаларны, эмнелгелерни, чурталга бажыңнарын тударын негеп турар. «Унита» солуннуң демдеглээни-биле алырга, профэвилелдериниң көдүрүп турар программазының кол чүүлдериниң бирээзи — чонну ажыл-биле хандырары бооп турар: сөөлгү 20 чыл иштинде ол ортулукта ажылдаар черниң саны 110 муң чедир кызырылган бооп турар.

Палермога, Пизеге, Риетиге, Тиволиге, Бриндизиге, Гаэтеге болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга хөй саннаг чыскаалдар болгаш митингилер болгулаан. Италияның ажылчы чоннары чаңгыс эптиг, сырый каттыжыышкынын, боттарының амыдыралчы эрге-ажыктарын туюлунга чедир камгалаар шиитпирлиин херек кырында көргүскеннер.

«Бүдүрүүшкүн кудулап батпышаан»

Экономиктиг кризис «Нити рынок» кежигүнү чурттарның хөй кезииниң экономиказының байдалынга шыңгыы салдарын чедирген. Европа бөлүгленииишкиннериниң комиссиязының ЕЭБ-ниң экономиктиг болгаш социал байдалының дугайында Брюссельде парлап үндүрген илеткелинде ынчаар айтып турар.

Ында айыткан сан-түңнелдерни ёзугаар алырга, Европаның Экономиктиг Бөлүгленииишкининде үлетпүр продукциязын кылып үндүрерин эрткен чылдың чогуур үезинде турганы-биле деңнээрге, оон 11,5 хуу эвээжээн бооп турар.

Экономиктиг байдалдың дорайтаашкыны даштыкы садыгга база салдарын чедирген деп илеткелде айыткан. ЕЭБ кежигүнү чурттарда экспорт 1974 чылдың ийиги чартыында болгаш 1975 чылдың бирги чартыында барык 20 хуу эвээжээн. Илеткелдиң тургузукчуларының бодап турары-биле алырга, бо чурттарда үргүлчүлеп турар өртек-үнениң соксаал чок улгадыышкыны бо чылып ортумаа-биле 12,5 хуу чедер.

Сөөлгү айларда Англияга үлетпүр бүдүрүлгези улам кудулавышаан турган. Эң чоокку үелерде-даа бүдүрүлге талазы-биле ажылдың улам кызырлыры тодаргай бооп турар. Капитал салыышкыны бо чылдың бирги кварталында эрткен чылдың ол-ла үезиндээзи-биле деңнээрге 9 хуу эвээжээн. Бо бүгү түңнелдерден алгаш көөрге мындыг байдал 1975 чылдың арткан үезинде үргүлчүлээри тодаргай. Англи экспорт үшкү кварталда 6 хуу эвээжээн.

«Нити рынок» чурттарының металлургия үлетпүрү шыңгыы кризиске таваржып турар. Оларга кан ээлдирери эрткен чылдың чогуур үезибиле деңнээрге 20 ажыг миллион тоннага кызырылган. Бүдүрүлгениң кудулаашкыны болгаш экспорттуң эвээжээни эң ылаңгыя Бельгияның, Ирландияның болгаш Люксембургтуң кан ээлдирер үлетпүрүнге онза аар уржуктуг болган. Европа бөлүгленииишкиннериниң комиссиязының түңнээни-биле алырга, 1975 чылда ЕЭБ-ниң тос чуртунга кан 1974 чылдыындан 19,4 хуу эвээш ээлдиртинер. Экономиканың дыка бадыышкынының, акша-хөреңгиниң өртек-үнезиниң үргүлчү кудулаашкынының болгаш ажыл чок кижилерниң санының бедик деңнелдииниң үезинде капиталистиг чурттарның сайгарылга кылыр чер дээш демисели улам-на шыңгыырап турар. «Ю. С. ньюс энд Уорлд рипорт» журналдың демдеглээни-биле алырга «АКШ биле «Нити рынок» чурттарының аразында экономиктиг «шөш-содаазы» улам-на күштелген».

(СЭТА).

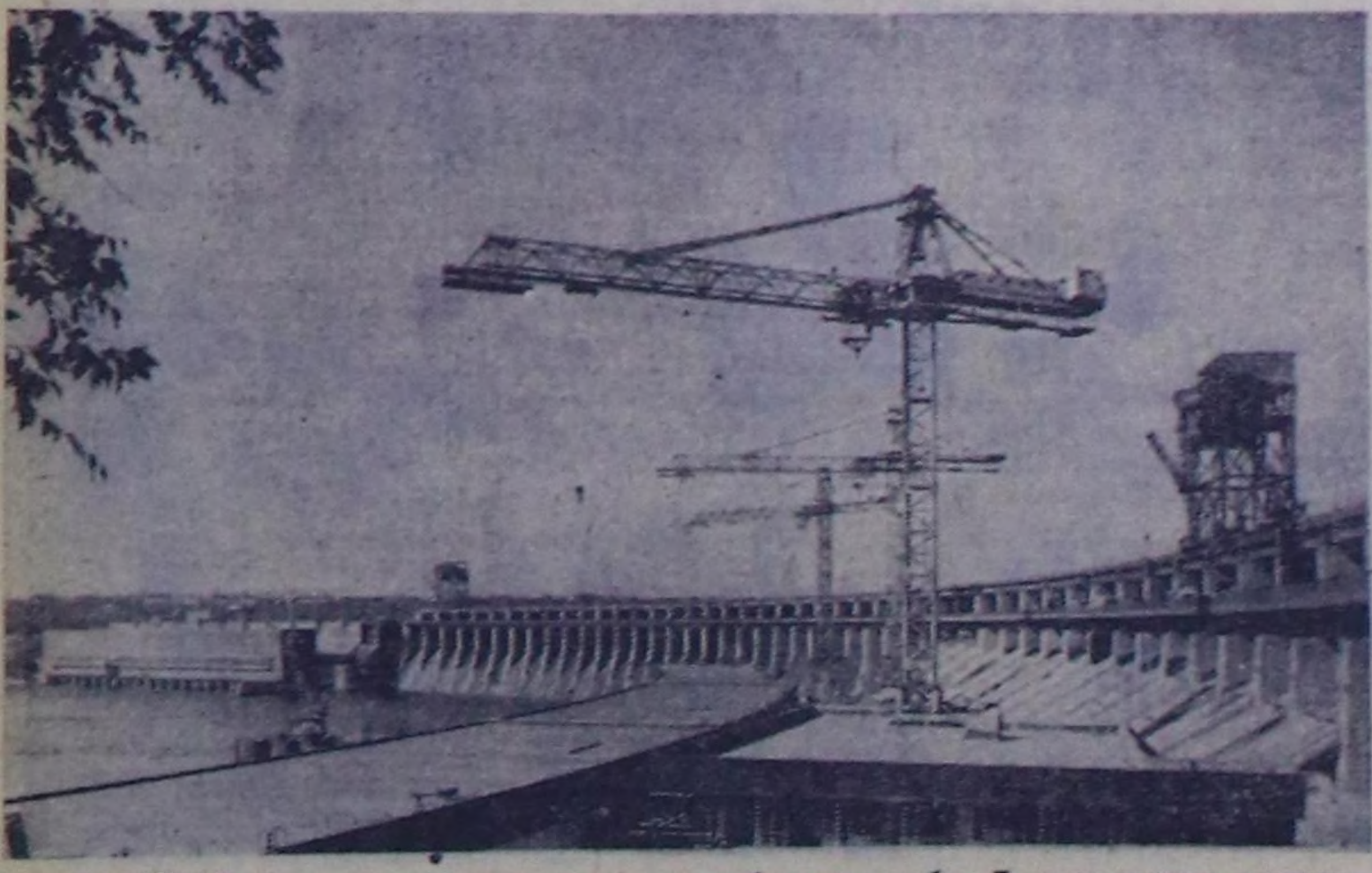

ЗАПОРОЖЬЕ. Беш чылдың шалыпчы тудуу ДнепроГЭС-2-ниң тудугжулары болгаш монтажниктери СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган боттарының хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, станцияның сөөлгү алдыгы агрегадын хуусаа бетинде, ноябрь 7-де ажыглалга кииргеннер. Бүгү участоктарда ажылды графиктен элээн дүргени-биле чорудуп турар.

ЧУРУКТА: ДнепроГЭС-2 бо хүн.

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кижизидилге темазынга

ШЫН ҮНЕЛЕЗЕ

Эстетиктиг кижизидилге — школада кижизидилге ажылының бир кол кезии. Амгы үеде ооң ужур-дузазы улам ханылаан. Сес азы он чыл школазын дооскан аныяк кижи амыдыралдың эки, багай, чараш, буянныг талаларын ылгап билир ужурлуг.

Амгы үениң аныяк кижизи амыдыралдың хөлегезинде болгулап турар ийи-чаңгыс багай чүүлдерни көөр хөңнү чок, ооң-биле кам-хайыра чок демисежир, ону ыяап-ла тиилээр сорулгалыг чурттап чоруур болгай.

Амыдыралдың бүгү талалары чечен чогаалга, уран чүүлге шыныы-биле илереттинген-де, ол кижиниң сеткил-сагыжын хайныктырар. Чижээлээрге, бис «Хайыран ботту» көргеш, кээргелден караавыс чаъжын чодуп, килең-биле хорадап олурар бис. «Хорагай идиктерни» көргеш, бай садыгжыларны кыжырып, оларда ыядынчыг, чованчыг чүүлдерни көрүп, а ядыы эрни мактап, аңаа байыр чедирип олурар бис.

Ынчалза-даа чамдык эртемниг билиглиг кижилер безин амыдыралдың эки, бак талаларын эскерип билбес. Чүнү-даа хамаан чок көөр чоруун көргүзээри кончуг эпчок. Чамдык кижилер амыдырал чүгле каткы-хөглээн тургустунган деп-даа бодаар хире ийин. Ынчангаш ындыг кижилер каттырынчыг эвес чүүлдерни аажок каттыржы бээр, ыглаар хире эвес байдалдарда ыглажы бээр. Ынчангаш сагыш-сеткилдиң ындыг артык илерээшкиннери чамдыкта аажок чованчыг-даа апаргылаар.

Кызыл районнуң башкыларының хуралы болуп эрткен чүве. Хурал соонда хөгжүмнүг театрының хоочун артистери оюн көргүскен. Аныяк артистер база бар болбайн аан. К. Симоновтуң «Орус кижилер» деп шиизинден үзүндү. Бо чогаал каттырынчыг комедия эвес, а маадырлыг драма болгай. Мында кижиниң каткызы кээр эпизодтар барык чок. Оон ыңай кижи бүрүзү көрген-не чүвезин каттырып чорбас, а чүгле каттырынчыг чүвелерни каттырар. А каткының безин каш янзыга ылгаар боор ийин: чаптап, сонуургап каттырары, кыжырып-электеп каттырары, хомудап хүлүмзүрүүрү дээш-ле баар.

Мен бодаарымга, ол шииниң көргүзүүнүң үезинде чамдык эштер каттырбас ужурлуг таварылгаларда «баарын кадыр» каттыржып турганнар. Артистер та чүү деп бодааннар?

Каткыны черле кым хораан боор. Солун чүвелерни аажок каттыржыр, адыш часкаар, а ураалаар-даа болгай. Ынчалза-даа амыдыралда каттырып, адыш часкап, ураалап болбас таварылгалар база тургулаар.

«...Оглуңар өлүрткеп болза, амыраар силер бе?— деп, фашист капитан айтырарга, улуг эртемден ат-алдарлыг-даа болза, бодунуң өөлежок амы-тынын оскунарындан чүдеп-даа артык коргар чоруу-биле шуут-ла саттыныкчы апарган кортук доктор (ролюнда артист Н. Өлзей-оол):

— Ийе, амыраар мен ийин, дээрги капитан — деп харыылаар.

Бо харыыны дыңнааш, мээң артымда олурутда олурган кезек эштер аажок-ла каттырыштылар. А чарт угааныг кижи болза, каткызы кээр туржук, аңаа кылыы хайныр болгу дег.

Шииниң бир киржикчизи тургаш:

«—Немец комендантының таңныылдары эъди ааржааш эмчиже элейтип кел чораан божуур херээжен кижини боолап кааптылар!»— дээрге, ийи-чаңгыс көрүкчүлер, арта-ла херээжен улус ; база-ла аажок каттыржыр болдулар.

Бөдүүн ие кижиниң ролюн артист Самба-Сюрюн Байыр тергиин эки ойнаан.

— Силерниң оглуңар фронтута турган бе?— дээрге, ие тургаш:

— Турган деп чүү дээриңер ол? Мээң оглум ам-даа фронтуда! — деп чоргаар харыылаарга, та чүү дээш чүве ийик, база-ла каткы үнду.

Өлүрткен оглунуң өттүр аттырган документизин көргеш, хөөкүй ие ажыг-качыгдалыңга шыдашпайн, бут кырынга арга-чадаарда сиринейнип турар. База-ла аажок хөглүг каткы...

«...—Силерни мен хораннап өлүрдүм!»—деп, ие өжээнниибиле харыылаар. База-ла каткы...

Бо «хөглүг» эштер мырыңай аныяк кижилер чораан. Олар училище азы институт доосканнар-ла болгай. Ол улуг өөредилге черлеринде эстетиктиг кижизидилге кошкак тургустунган деп канчап-даа болбас. Ынчалза-даа чүгле диплом демдектери сүргеш, ниити культурлуг, кижизиг аажычаң талазы-биле аскап чоруур ийи-чаңгыс студентилерни чок деп болбазын бо таварылгалар көргүзүп турар.

Ынчаарга школаның чамдык башкылары безин уран чүүлге, чечен чогаалга мындыг хамаарылгалыг турда, оларның өөредип турар өөреникчилерн кандыг болур ирги деп айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир.

Ооң ужурундан хамыктың мурнунда башкы кадрларның политиктиг, педагогиктиг болгаш ниити билиин улам бедидери онза чугула. Баштай бодуң өөренип алгаш, ооң соонда өскени өөрет дижир болгай.

Чечен чогаалдың, уран чүүлдүң, политиканың болгаш бодунуң эртемиин аайы-биле хөй-хөй номнарны доктаамал номчууру башкы кижиге агаар биле суг дег херектиг.

Башкылар боттары уран чүүлдүң, чечен чогаалдың амдан-сүүзүнүн эки билир, олар боттары хөй-хөй ном-дептерлерни номчаан, кино, концерттерни көрген болгаш оларның допчу утказын боттарының өөреникчилеринге дамчыдып берип турар болза, школаларда эстетиктиг кижизидилге ынчан ам чогуур деңнелинге турар ужурлуг деп бодаар мен. Көрүп орар кинозунда азы номчуп турар номунда маадырларның сеткил-сагыжыбиле оларның сеткил-сагыжы каттыжа бээр ийин.

М. ЭРГЕП,
башкы.

ЧҮТКҮЛ

Мырыңай чоокта чаа чүве. Бир-ле кежээ бажыңга олурарымга телефон кыңгырай-дыр. Даңзаны көдүргеш, дыңнаарымга станцияның телефонизи:

—Силерни Благовещенск херектеп тур—деп мындыг. Чугаалап келзе-ле, мээң өңнүүм, Амур областың филармония директору Юрий Владимирович Викорес болду. Амыр-менди солчуп, амыдырал-чуртталга дугайын чугаалажып чоруй:—Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кужугет Хензиг-оолга баштаткан цирк-эстрада бөлүү бистиңинде концерттер көргүзүп ажылдап тур. Артистерниң оюн-тоглаазы, номерлерниң күүселдези дыка эки-дир. Ылангыя эш Хензиг-оолдуң цирк номерлерин күүседири онза-дыр—деп мактады.

Кужугет Хензиг-оолдуң улуг цирк аренazынга ойнап турганын сөөлгү катап көргеним дораан сагыжымга кирип келди. Ынчан 1973 чылдың февральдың ортан үези чүве.

Кежээ. Цирктиң кайгамчык улуг залын көрүкчүлер доллур олурупкан. Көргүзүг-даа эгелээн. Номерлер удаа-дараалаштыр эртип, адыш часкаашкыны диңмиреп-ле тур. Көрүксээш келген кижи черле ындыг ыйнаан чаңгыс чер-чурттуумнуң сценага кестүп кээрин четтикпейн манап ор мен. Удаваанда Кужугет сценага бо-ла үне халып келгеш, көрүкчүлер-биле мөгейип мендилешти. Адыш часкаашкыны, сактырымга, мурнундаазындан-даа артык ышкаш диңмиреп турду.

Бедик стол кырынга чыттыр салып каан согааштың кырынга калбак ыяш салгаш, ооң кырынга ийи бут-биле туруп алгаш, ол-бо талазынче сыылады маңнадып, бажының кырынга бир согаашты салгаш, ону бажын дээскиндир янзы-бүрү угулзааларга дөмейлештир шимчетпишаан, ийи холунга ийи согаашты туткаш, олуй-солуй октап ойнай бээрге Кужугетти көрүкчүлер магадаарла чораан.

Чанымга кожа олурганым эштер, цирк уран чүүлүнүң нарын аргаларын болгаш чажыдын эки билир кижилер-ле боор, аразында чугаазынга Кужугет Балдановичиниң номерлер күүселдезинге сеткил ханып, бодунуң херээнин ёзулуг мастери-дир дижип үнелеп олурганнар.

Оларның ынчаар үнелээшкининде хөөрем чок. Кужугет цирк уран чүүлүнге үжен чыл дургузунда ажылдап келген, дээди чергениң бедик мергежилдиг артизи болгай. Ооң цирк уран чүүлүнге бедик мергежилин база ону хөгжүделиринге, пропагандалаарынга ачы-хавыязы дээш Кужугет Хензиг-оолга РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи хүндүлүг аттарны тывыскан болгай деп бодалга чардыгып олурумда көргүзүг-даа доозулду. Оон үнгеш эштиң кеттинер өрээлинге чеде бергеш, амыр-менди солчуп, үр-ле чугаалаштывыс.

Чугаа аразында:— Силер хөй-ле чылдарда ажылдап келдиңер, ол аразында делегейниң дыка хөй чурттарын эргий кезип келдиңер. Кижи бүрүзү-ле даштыкы чурттарга совет улусту төлээлеп, оон уран чүүлүн пропагандалап шыдавас болгай. Мону чүгле бедик мергежилдиг, улуг талантылыг кижилерге бүзүрээри чугаажок. Бо дугайында бодуңарга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер, Кужугет Балдаңович — деп айтырган мен.

Кужугет элээн бодаңып олургаш, кылайтыр дырап каан бажының дүктерин аткаар сыйбааш, чугаалай-дыр:

— Тыва цирк бөлүүнүң-даа, мээң бодумнуң-даа уран чүүлүмде чедиишкиннерниң хөй чылдарда чыгдынган мергежилдиң бары чугаа чок. Олар ала-чайгаар чедип келбээн. Чамдык кижилер ол дээрге талант-тыр, чүгле ооң ачызы-дыр дижир боор чүве. Шынында цирк уран чүүлүнге чогаадыкчы чедиишкиннерни, чоннуң хүндүткелин чедип алырынга чүгле талантылыг болуру эвээш. Чедиишкиннерниң баажызы болгаш чажыды кызымаккай, шудургу күш-ажылда. Чүгле оон ачызында бистер мергежиливисти үргүлчү бедидип, эки программаны кылып ап, ону доктаамал байыдып чоруур бис. Чогаадыкчы чедиишкиннер дээрге, шынап-ла кызымаккай күш-ажыл-биле көвүдеттинген талант-тыр деп түңнелди кылдывыс. Ынчаш эштиң моон соңгаар сорулгаларының, бодалдарының дугайында база сонуургадым.

— Төрээн Тывавыста күрүне филармониязы тургустунганынга аажок өөрүп турар мен. Ол филармонияның чанынга эстрада-цирк бөлүүн тургускаш, аңаа ажылдаар бодап турар мен—деп, күзелин илереткен кижи.

Кужугет Балданович шынап-ла ол чазын Тывага чедип келгеш, филармонияның чанынга эстрада-цирк бөлүүн организастап тургускан. Чаа чогаадыкчы коллективти тургузары ындыг-ла амыр эвес болгай. Бөлүктү шилип чыыр, аныяктарны өөредир, чаа программаны тургузары, оларның идик-хевин даараары, эт-севин белеткээри дээш ажыл-ла хөй. Солун программалыг, доктаамал составтыг, эстрада-цирк бөлүү ам үш чыл улаштыр ооң удурткан тулгазы-биле ажылдап чоруп турар. Бөлүктүң составында Дмитрий Очур, Аракчаа Хертек, Сергей Монгуш, Клавдия Шестакова ышкаш хоочун артистер, Николай Самдын, Өнермаа Байыр-оол, Монгуш Мерген-Херел ышкаш аныяк артистер болгаш өскелер-даа кирип турар.

Кужугет Хензиг-оолдуң удурткан эстрада-цирк бөлүү эрткен үш чылдарда республиканың чонунуң культура хандырылгазының талазы-биле улуг ажылды кылган. Республикада ооң оюн-тоглаазын көрбээн ындыг чурттакчылыг суур чок деп чугаалап болур.

Оон аңгыда ол бөлүк тыва улустуң цирк уран чүүлүн Якут болгаш Бурят АССР-лериниң, Красноярск болгаш Алтай крайларының, Иркутск, Чита болгаш Амур областарының ажылчы чоннарынга база бараалгаткан. Ол эстрада-цирк бөлүү бодунуң сөөлгү гастролюн Иркутск болгаш Амур областарынга эрттиргеш, чоокта чаа ээп чанып келген. Үш ай хиреде үргүлчүлээн аян-чоруктуң үезинде 85 концертти муң-муң көрүкчүлерге бараалгаткан.

Бо бөлүктүң уран-чечен чогаадыкчы ажылын чүгле Тываның эвес, өске-даа областарның, республикаларның көрүкчүлери, культура албан черлери бедии-биле үнелээн. Ол дугайын Якут АССР-ниң Культура министерствозунуң, Чита областың культура эргелелиниң, хөй-хөй национал округтарның болгаш районнарның, бүдүрүлге черлериниң партия болгаш культура органнарының, бөлүкке тывыскан шаңнал бижиктери, байырлыг адрестери, дипломнары, тураскаал белектери херечилеп турар.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

Музыкантылар белеткээр школада

Баштайгы дээрезинде арай чиктиг ышкаш сагындырар шак бо өөредилге чери-биле таныжылга эжик аксындан-на эгелээр. Стендилерде аскан чарлалдардан Москваның күрүне консерваториязының чанында Төп музыка школазының өөреникчилери хостуг үезин канчаар эрттирип турарының дугайын билип ап болур.

Ында мындыг чарлалды номчудум: «Воскресеньеде 8—10 класстарның өөреникчилериниң аразынга чиик атлетиканың маргылдаазы болур». Мээң элдепсингенимни көргеш, ук школаның директорунуң оралакчызы Анатолий Быканов мынча диди:

— Ында кижи кайгаар чүве чок. Спортка белеткелдер келир үениң хөгжүмчүлеринге база чугула. Музыкант кижиниң күш-дамыр талазы-биле кижизидери база бирги чергениң айтырыы. Оон аңгыда, бистиң өөреникчилеривис ниити билигниң ортумак школазының тускай программазын база эртип турар болгай. Ында күш-культура кичээлдери база бар.

Анатолий Быкановтуң чугаазын дыңнап олура, ТМШ-тиң (Төп музыка школазын ынчаар хураангайлап адаар) бир доозукчузу, амгы үеде ССРЭ-ниң Улуг театрының директору, сураглыг композитор Кирилл Молчанов-биле аравыста болган чугааны сактып келген мен.

— ТМШ-тиң сорулгазы: өөреникчилерге бүгү талалыг кижизидилгени бээри чүве. Чараш, чаагай чүүлдерни билип, көрүп өөреникчилерге бисти чаңчыктырып турган. Бисти долгандыр турар бойдусту сеткил-сагыштың ханызындан медереп билир кылдыр бичии чаштарны кижизидип турган— деп, ол чугаалаан.

Ук школаның педагогтары амгы бо хүннерде-даа өөреникчилерге ол бүгү билиглерни берип турар. Олар чүгле музыка билиглерин шиңгээдип ап турар эвес, театрларга доктаамал барып, Москваның бот-тывынгыр уран чүүл музейлериниң тоогузун өөренип турар.

Мен ТМШ-ке чаңгыс удаа эвес чораан мен. Ында өөренип турар чаштар өске школаларның бичии уругларындан ылгалбас, база-ла олар ышкаш оюннуг, хөглүг, дааш-шимээнниг чаштар болду. А оларның аразында бистиң музыка уран чүүлүн моон-даа ыңай сайзырадырлар база өзүп орары чугаажок.

— Бисте 350 чаштар өөренип турар—деп, Анатолий Быканов чугаазын уламчылады.— Олар чүгле Москва чурттуглар эвес, өске-даа хоорайлардан келгилээннер база бар. Бистиң школавыстың ат-сураа алгыг болгаш бөже кириксээрлериниң саны хөй. Маңаа өөренир уругларны бистиң башкыларывыс «тып» турар. Олар уруглар садтарында, чурттуң янзы-бүрү школаларында өөренип турар уругларның үннерин дыңнап тургаш, шилип ап турар. Маңаа өөренир күзелин илереткен чаштарның ада-иелеринге ТМШ-тиң кадыг-шыңгыы негелделериниң, ооң нарын программазының дугайын башкылар таныштырып турар болгай. Ол кымны-даа коргутпас чорду. Чыл санында конкурс улуг боор-дур: өөреникчи хүлээп алыр турда, 400 ажыг билдириишкиннер келгилээр...

Бистиң хүлээп алган бирги классчыларывыс үжүглелди өөренмишаан, нотаның билиглерин шиңгээдип ап эгелээр. Мурнунда — белен эвес өөредилгениң он чылдары.

...Кажан келир үениң пианизи бир дугаарында улуг концерт роялының артынга олуруптарга, ооң буттары шалага четпес болур. Бичии сандайжыгашты бут адаанга бедиктей салып бээр... Чылдар эртер, бичии хөгжүмчү нотаны номчуп билир кылдыр өөренип, музыканың кайгамчыктыг амыдыралынче кире бээр. Школаны доозарының экзаменинге, идегелди берип турар келир үениң хөгжүмчүзү, фортепианого нарын аялганы күүседип турар апаар. Ону школаның педагогтары, Москва консерваториязының профессорлары дыңнаарлар.

Ук школага делегейде ат-сураглыг хөгжүмчүлер Константин Игумнов, Генрих Нейгауз, Виссарион Шебалин олар башкылап турганнар. Амгы үеде ТМШ-те консерватория профессорлары Вера Горностаева, Вера Дулова, Евгений Малинин, Яков Зак болгаш өскелер-даа ажылдап турар.

Төп музыка школазында фортепианонуң, хылдыг болгаш үрер хөгжүмнүң салбырлары бар. А тускай композиторлар белеткээр салбыр чок. Ындыг-даа болза, аялгаларны өөреникчилерниң хөй кезии чогаадып турар. 9-ку класстан эгелеп кичээлдерни сураглыг композиторлар Дмитрий Кабалевский болгаш Сергей Баласанян олар эрттирип эгелээр.

ТМШ-тиң чоргаарланыр кижилери хөй: делегейниң болгаш Бүгү-эвилелдиң конкурстарының ийи чүс ажыг тиилекчилери ол школаны доозуп үнгеннер. Дыка хөй кижи чурттуң симфония болгаш опера оркестрлеринде ажылдап турар.

— ТМШ-ке дөрт чыл өөренген мен—деп, сураглыг хөгжүмчү Игорь Ойстрах чугаалап орар. Ында билиг бээриниң бедик деңнелдиин амдаа утпас мен. Өөреникчилер аразынга эртип турган уран чүүлдүң маргылдааларын, кичээл бүрүзүнге ап турганывыс быжыг билиглерни канчап сагынмас боор. Школаны дооскаш, үр-даа болбаанда мен Будапештиге болган ийиги Бүгү-делегей фестивалынга бирги шаңналды алдым. Ол фестивальга мээң «чаңгыс классчыларым» Эдуард Грач, Евгений Малинин олар база лауреаттар болган. Школага алган билиглерим консерваторияны чедиишкинниг доозар арганы меңээ берген.

Амгы үеде ол школаның өөреникчилеринде безин лауреаттар бар. Татьяна Харченко биле Ирина Кириллова олар Парижке болган элээди уругларның Бүгү-делегей конкурузунга пианино ойнаар талазы-биле шаңналдарны чаалап алганнар. Скрипкага Лев Гельбард, Тарас Буевский болгаш Марина Ворожцова олар «Концертино-Прага» конкурузунга тиилекчи болганнар.

ТМШ-тиң өөреникчилери хөгжүмчү болур ыдыктыг күзелин ынчаар чедип ап турар.

Георгий ДОБЫШ.
(АПН).

ХОККЕЙ

ССРЭ-ниң ийиги шилиндек командазының Чехословакияның ийиги шилиндек командазы-биле бирги эш-хуу ужуражылгазы Москвага ноябрь 10-да болган, аңаа шөлдүң ээлери 5 : 3 санга уткан.

ССРЭ-ниң ийиги шилиндек командазы мындыг составтыг ойнаан: Василенок, Тюрин—Терехин, Астафьев — Федоров, Шкуликов—Блохин, Маслов—Репнев—Котов, Девятов— А. Голиков—В. Голиков, Лобавов—Кутергин—Попов, П. Природин—Бородулин — М. Природин.

Бистиң командадан шайбаны А. Голиков (ийи), Девятов, Котов, Кутергин киирген.

(СЭТА-ның корр.).

Бөгүн «Тувинская правдада»

«Кышкы-даа үеде хөй сүт дээш». СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы.

«СЭКП-ниң XXV съездизин телептиг уткуул». Бөлүк материалдар.

«Чедиишкиннерниң чайлаш чок негелдези». СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. Федоровтуң чүүлү.

«Продукцияның шынарын башкарары». Чарышты организастаарының бот-өөредилге школазы.

«Чаа медээлер». Республикадан бөлүк информациялар.

Чурт иштиниң, даштыкыдан болгаш спортчу информациялар.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дагдыг районнарга 6—11, өске арткаңнарынга 12—17 градус соок болур. Кызылга адир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 8—10 градус соор.

Телевидение

НОЯБРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—«Чурт кыйгырып тур». Кинопрограмма. Профессор, генерал-лейтенант В. Я. Петренко эрттирер.
10.10—«Эртемденге сөс». Өңнүг. Академик С. С. Шварцтың чугаазы.
10.25—«Чалыы назын» эфирде.
11.10 — Өңнүг телефильм. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чыынды командаларының хоккей талазы-биле эш-хуузунуң ужуражылгазы 2-ги, 3-кү үези. Прагадан дамчыдылга. Өңнүг.
12.25—«Кызыл даштар» деп заставаның чанында». Өңнүг. Уругларга өңнүг фильм.
13.40—1975 чылда ССРЭ-ниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне шаңналдарының лауреаттары.
14.10—«Революциядан төрүттүнген». Хөй серияльг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 4-кү сериязы.
15.40—«Кижи болгаш хоойлу».
16.10 — ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чыынды командаларының хоккей талазы-биле эш-хуузунуң ужуражылгазы 2-ги болгаш 3-кү үези. Прагадан дамчыдылга.
17.20—Киножурнал.
17.30—«Үе». Информастыг дыңнадыг.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.
18.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30—«Революциядан төрүттүнген». Хөй серияльг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүглери. 4-кү сериязы.
20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
20.45—Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.50—«Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

21.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.30—Совет милицияның хүнүнге тураскааткан концерт. Өңнүг.
23.00—00.50—Европаның футбол чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Швейцарияның шилиндек командалары. Киевтен дамчыдылга. Чапсарда — «Спортлотонуң» тиражы.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА

Кинотеатрларда

НОЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чазыг кылыр эргези чок» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Маугли» 9.40, 15.20, «Аппачи» 11.10, 16.50, «Үш шак доктаашкын» 13.00, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чекист дугайында тоожу» 15.00, 18.40, «Хоорай кыдыында бажыңга болган таварылгалар» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Космиктиг улуг аян-чорук» 15.00, «Шыраа» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ХАРЫЛЗААЛЫГДА

Бодумнуң тускай эртемим—башкы. 1967 чылда Кызылдың башкы институдунуң физика-математика факультедин дооступ.

Хензиг чажымдан-на ие чок өскен болгаш, кижиниң авазы чокта амыдыралдың кайы хире бергезин билир мен. Ынчангаш «берге» кижизидилгелиг деп адаарывыс уруглар-биле 1970 чылдан бээр ажылдай бердим. Оларның чамдыктарының өг-бүлелеринде байдал дүвүренчиг болгулаар: адаиези арагалааш туруп бээр, бичии чаштарның келир үезин бодавас, оларның кижизидилгезинче сагыш салбас. Онза кичээнгейни негээр өскүс-чавыс уруглар база тургулаар.

Назы четпестер-биле ажылдың чедиишкини милицияның уруглар өрээлиниң инспекторунуң хүн бүрү чорудуп турар үүлехеректери комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларыбиле сырый харылзаазындан хамаржыр. Чижээ, корум-чурум үрээри көвүдеп турар чамдык суурларда элээди уругларның болгаш аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылының дугайында айтырыгны райкүүскомга чугаалашкан бис. ВЛКСМ райкомунга «берге» уруглар-биле шеф ажылының болгаш комсомолчу шалыпчы отрядтарның ажылын экижидер дугайында айтырыгны база сайгарган бис. Мындыг янзылыг хемчеглерни «Ленинчи орук» колхозка, «Бурунгаар» совхозка чоруткаңывыс эки түңнелдерни берген.

Чогуур үезинде ап чоруткан профилактиктиг хемчеглерниң ачызында элээн хөй өг-бүлелер кижизидилгениң шын оруунче кирген, оларны милицияның уруглар өрээлинде чыдар даңзыдан ушта бижээн. Шишкова арагалаар, ие кижиниң адын бодавас, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас турган. Ол өг-бүлени ИХК-ниң инспектор дежурнының Г. Е. Самарин шефтеп, холга алган соонда өг-бүлениң байдалы өскерилген. Ава арагалаарын соксаткаш, үш уруунуң кижизидилгезинче чогуур кичээнгейни сала берген.

Милицияның уруглар өрээлиниң чанында хөй-ниити чөвүлелиниң кежигүнү М. Я. Утева Михальченконуң өг-бүлезинге доктаамал барып турган. Аңаа комсомолчу шалыпчы отрядтарның кежигүннери кежээки рейдилер үезинде база хыналданы чоруткан. Ол хирезинде-ле ада-ие кайызыда арагалааш туруп бээрге хөй-ниити чевүлели оларның кайызын-даа албадал-биле эмнедир шиитпирни хүлээп алган. Ам ол өг-бүлениң амыдырал байдалы экижип орар.

Доозукчу 1975 чылда назы четпестерниң талазы-биле корум-чурум үрээр чорук элээн кызырылган. Ылангыя Бояровка, Бүрен-Хем, Кундустуг суурларда байдал экижээн. Ильинка суурга бо чылын уругларның кем-херек үүлгелиишкиннери шуут болбаан. Маңаа үстүнде адаан черлерде кодээ Советтерниң эки ажылын демдеглевес аргажок.

Л. СЛАДИКОВА,
Каа-Хем райкүүскомнуң ИХК-де милицияның уруглар өрээлиниң улуг инспектору, милицияның улуг лейтенантызы.

КОГАРАЛДАН ЧАЙЛАТКАН

Дүвүренчиг болуушкуннарда эң коргунчуг, чөгенчиг үениң иштинде улуг каражаны болгаш айыылды үүлгедиптер халаптарның бирээзи—өрт. Ол болза колдуунда харысалгазы кудулатканындан, серемчилелди кошкатканындан, тоомча чок байдалдан болдунар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырынга октябрьның сөөлгү бир хүнүнүң кежээзинде хенертен дүвүрээзин болган. Аъш-чемниң, үлетпүр бараанарының магазин чанынга, хуу кижиниң белеткеп сарааттаан сигени турган. Аңаа сиген сарааттап болбазын ол билир, ону чайладырынга каш удаа негелдени ол база күүсетпээн.

Шак ол сигенден өрт кыптыгып үнген. Халапты магазинче халдатпазынга, ону дүрген өжүреринге кодээ Совет күүскомунуң даргазы эш М. Дыгбаш, Бора-Тайга салбырның эргелекчизи эш В. Тойлуг-оол олар суурнуң бүгү чурттакчыларын өй-шаанда мобилизастап шыдаан, транспорт күжүн чөп ажыглаан. Аңаа чон бот-идепкейлиг киришкен, өртү оон ыңай өскүтпейн, өжүрген.

Чадааның өртке удур камгалал черинге хамаарыштыр күзелимни база илередикседим. Бир талазында — өрт болдунар хире чылдагааннарны баш бурунгаар чайладыр хемчеглерни кошкак боттандырып турар. Ийи талазында—болдунган таварылгада, ону өжүреринге дендии шушпең дузалажып турар.

Бора-Тайгага бо болган таварылганы ол-ла минутазында дыңнаткан турда, 2—3 шак эрткенде (өртү шагда өжүрүп каапканда), чаңгыс машиналыг 2 кижи келген. Халаптың айыылы магазинче шилчээн болза, олар шиитпирлиг дуза чедирип шыдавас турган.

В. БЮРБЮ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажылагый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16026. ЧАГЫГ № 3850.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
ТС —01427.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).